

๑๑๒. ข้อปฏิบัติประพาศิตบะไม่ใช่ทางหลุดพ้นแห่งพุทธะ

Penance Approach against Buddhist Deliverance

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2015

ความสำคัญของบทความ

ในวงการปฏิบัติธรรมนั้น ผู้ที่ขาดสติสัมปชัญญะจะกลายเป็นผู้เสื่อมไปเอง เพราะดำเนินชีวิตด้วยความประมาท และเพราะความไม่รู้จริงแห่งวิชา จึงมีจิตที่ฟุ้งซ่านในสิ่งที่ตนคิดและปฏิบัติว่าเหนือกว่าคนอื่น มองคนอื่นเป็นผู้ด้อยปัญญาไปเสียหมด ไม่สามารถเปิดใจรับความดีจากผู้อื่นได้ จึงทำให้ใจในระดับชั่วช้อยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพวกที่ได้มานั่นแล้ว คิดเอาเองว่าตนได้บรรลุธรรมวิเศษ หรือมรรคผลนิพพานไปแล้ว อย่างเช่น พวกหมอดู ที่คิดว่าตนเองมีตาทิพย์ หรือหมอดูเทวดา ก็เอาแต่จะตั้งชื่อตัวเอง เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้ขลังศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ แต่พวกที่นับถือก็อาศัยได้ผลประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ที่เรียกว่า “เงิน-Money” พวกนี้ถ้าเคยเห็นสัปเหร่อเอาเงินยัดปากผี จะเข้าใจดีว่า แค่ ๑๒ อากาณแห่งเหริญ มันทักยัดปากผีแทบจะไม่หมดตามอาการ เหริญที่หมายถึงปัญญา มักยัดเข้าปากผีไม่หมด คนมาเกิดใหม่อาการไม่ครบ ๑๒ จึงโง่กันมากขึ้น ก็มีความเป็นไปได้เหมือนกัน ว่าตามท้องเรื่องชาดก เงินคือลาภสักการะและคำสรรเสริญจากพวกโง่ด้วยกัน คนฉลาดมีคุณธรรมจะก้าวเกินขั้นนี้ไปแล้ว การค้นหาอิทธิฤทธิ์ไว้หลอกชาวบ้านจึงมีขึ้นมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาลด้วยซ้ำ เพราะคนส่วนใหญ่คิดด้วยเหตุผลไม่เป็น มีในวงจำกัด ตัวใหญ่เจ้าหน้าที่บ้านเมือง โดยสมมติว่าเป็นคนดี คิดแทนชาวบ้าน จะได้ช่วยชาวบ้าน ชาวบ้านเลยลืมนึกกันไปทั่วหล้าเช่นกัน การให้ปัญญาจึงเป็นเรื่องใหญ่ในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่ให้โชคให้ลาภกระหน่ำ ๒ ชั้น ทั้งตัวบนและตัวล่างอะไรทำนองนั้น ยิ่งไปคบหาซึ่งโง่เพิ่มตามกำลังที่ไปอีก ความอดอยากปากแห้งทำให้คนส่วนใหญ่ไม่เห็นธรรม ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นคนดีหรือสัตว์บุญได้ยาก นั่นคือ “อุปสรรค-มาร” ที่เรียกเป็นการว่า “นิรุตม์” หมายถึง อกุศลธรรมเครื่องกั้นบุคคลไม่ให้เข้าถึงความดีได้ มีแต่ความเศร้าหมองด้วยสังกิเลสทั้งหลาย แสวงหาสิ่งที่เป็นทางเสื่อมมากกว่าทางเจริญเป็นส่วนใหญ่ เพราะมีปัญญาไม่ลึกซึ้งกว้างไกล ยิ่งจนยิ่งคิดแคบ ยิ่งรวยยิ่งคิดชั่ว ก็สวดสดีกันทุกคน แต่อย่าถึงขั้นคนมาบวชแล้วยังงงตัวเองมาบวชทำไมก็แล้วกัน ลาภสักการะและความสรรเสริญจากผู้มีศักดิ์สูงและคนทั่วไป ทำให้คนเป็นบ้าและหลงอำนาจว่าเป็นสิ่งยั่งยืนถาวร จึงเห็นธรรมได้ยากตามแนวคิทางพระพุทธศาสนา อย่างเช่น คาบสปรักพาชก ผู้ประพาศิตบะในครั้งพุทธกาล ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้แนะให้ถอนตัวจากแนวทางอันไม่ประเสริฐจริง ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นอริยบุคคลได้ พระพุทธองค์ทรงแนวทางสู่ความเป็นอริยะ ดังผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย จักต้องเรียนรู้และเข้าใจเส้นทางอันถูกต้องโดยชอบ ไม่ใช่ปฏิบัติถูกๆ ผิดๆ คิดไปเองว่ามันน่าจะใช่ถ้าเป็นแบบนี้ อันเป็นอันตรายต่อสมาธิและวิปัสสนา จนถึง “ศีลวิบัติ-อาจารย์วิบัติ-ทัญญูวิบัติ-อาชีวิวิบัติ” ไปตามๆ กัน [อถัซซี-พวกหน้ามึนไม่รู้จักอาย] ฉะนั้น คำสอนของพระศาสดาเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์สูงสุดที่ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนได้ จึงพึงปฏิบัติตามพระองค์.

บทความที่ ๑๑๒ ประจำปี ๒๕๕๘ – ข้อปฏิบัติประพตติบะไม่ใช่ทางหลุดพ้นแห่งพุทธะ

ความเข้าใจที่ผิดในการปฏิบัติด้านศาสนิกนั้น ย่อมกลายเป็นอุปสรรคใหญ่หลวงในการปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา เนื่องจาก ทำให้เกิดอาการมั่ว หรือทำให้คิดฟุ้งเฟ้อและพากันหลงเพลินเสียเวลา ที่เรียกว่า “**ชนผู้หลงทิศ**” นั่นคือ ไม่สามารถเลือกสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตให้ได้ดี อาจจะบอกว่า ระบบการให้คุณค่าเสียหาย หรือตรรกเสียหาย ก็ไม่น่าจะผิดความจริงไป เพราะไม่เข้าใจ “**ปรมัตตประโยชน์**” คือประโยชน์อันสูงสุดที่จะได้รับ ที่หมายถึง “**นิพพาน**” อย่างแท้จริง ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า หิ้งพระในบ้านเมืองเรามีขนาดกว้างใหญ่เกินปกติ กลายเป็นห้องพระ คือ ใหญ่โตกว่าศาลา วัด โบสถ์ หรือ ศาลเจ้า เป็นจุดศูนย์รวมของเทพเจ้าทั้งหลาย ไม่ปฏิเสธวัตถุเครื่องรางที่ศรัทธาว่า มีอำนาจเหนือพลังธรรมชาติ แต่ยังมีที่เข้าใจถึงลำดับความสำคัญโดยให้พระพุทธรูปอยู่สูงสุด หรือลองลงมาก็เป็นศาสดาในลัทธิอื่น รวมทั้ง รูปเกจิอาจารย์ต่างๆ แต่ไม่มีรูปเคารพหรือนักรื่อง การ์ตูน ยอดนิยม รูปถ่ายสัตว์เลี้ยงที่โปรดปราน เท่านั้นเอง [ไม่ค่อยมีรูปถ่ายพ่อแม่ตนเองเท่าไรนัก] ความมั่ว ความมั่วเมา ความหลงไหลขาดสติ ทั้งหลายนั้น ไม่ช่วยอะไรให้ดีขึ้นมาได้จริง มีแต่ความเสื่อมลง ทั้งฝ่ายร่างกายและจิตใจ เพราะเป็นการอยู่กับสิ่งที่ไม่จริง หลอกตัวเองและผู้อื่น ทั้งที่เข้าใจถูกต้องและคลาดเคลื่อนไปจากความจริง เช่น ความเชื่อในหมอดูที่เกินความเป็นจริง ไม่ประกอบด้วยความจริงแห่งมิตติความสัมพันธ์แห่งปัจจัยการ [อิทัปปัจจยตา-ปฏิจจสมุปบาท] สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นได้อย่างไรในสังคมไทย ทั้งที่ต่างก็บอกว่า “**เราเป็นสังคมพุทธ**” ซึ่งก็เป็นได้เพียงแต่นาม ไม่ใช่ข้อประพตติปฏิบัติตามคำสอนของพระตถาคตผู้มีพระภาคเจ้าจอมศาสดาของเราทั้งหลาย ก็เลยไม่เข้าใจจริงในคำสั่งสอนไว้ คิดได้อย่างผิดๆ ถูกๆ แล้วถือปฏิบัติกันมานาน จนกลายเป็นความศรัทธา ขนบประเพณี ไปอย่างไม่รู้ตัว ซึ่งสิ่งที่ผิดนั้น ถ้ายังปฏิบัติทำกันอยู่เกิน ๑๐-๒๐ ปี หรือมากกว่า ๕๐ ปี ขึ้นไป คนรุ่นใหม่ย่อมยอมรับในข้อปฏิบัตินั้นไปโดยปริยาย เข้าทำนองที่ว่า “**คุ้นเคยกับของปลอมมากทั้งชีวิต พอเจอของจริง ของจริงนั้นก็กลายเป็นของปลอม**” โดยเฉพาะ ค่านิยมในสังคมเรา ไม่ปฏิเสธของปลอม เพราะราคาถูก ถึงใช้ไม่ได้ไม่ทนทาน หรือมีคุณภาพดีไม่เท่าของจริง ก็ตาม [แม้แต่สิ่งเป็นอบายมุขหรือสิ่งเสพติด ก็ยังมีของปลอมหรือผิวเมียปลอมก็เริ่มมีในสังคมทั่วโลก] คำว่า “**ศาสนาปลอม-พระธรรมปลอม**” ย่อมตรงกับคำว่า “**ธรรมปฏิรูป**” คือ **ธรรมปลอม-ธรรมที่ไม่แท้-ธรรมเทียม** หรือ “**สังฆธรรมปฏิรูป**” แปลว่า “**สังฆธรรมเทียม**” ดังเช่นคำสอนที่ผิดเพี้ยนไปจากพระสัทธสาสน์ของพระศาสดา หรือตั้งใจพากันแปลผิด เพื่อให้สนองประโยชน์ของพวกตน ให้สะดวกในการปฏิบัติศาสนิก คือ เกิดความคิดประยุกต์ดัดแปลงให้เข้ากับกิเลสตัณหาของพวกคนชั้น “**ชนผู้หลงทิศ**” พวกกิเลสหนาด้วย “**ราคะ-โทสะ-โมหะ**” เช่น มักใช้คำสรรเสริญกิเลสหน้าหน้าเวลาเรียกกัน “**คุณ โยม...**” [หรือใช้ “**ท่าน...**” นำหน้าชื่อคนชั่ว เป็นต้น อันไม่ควร จนทำให้คนชั่วสำคัญผิดว่าตนเป็นคนดี] แต่ฝ่ายโยมไม่เรียกพระว่า “**คุณพระ...**” มีแต่คำอุทานว่า “**คุณพระ... ช่วย!**” เพื่อให้เกิดปีติบริจาคเงินทำบุญมากมาย ไม่สนใจว่าจะประพตติดีไม่ดี มาก่อนก็ตาม เพราะบานหน้าต่างโบสถ์ยังไม่เสร็จมาหลายปีแล้ว เป็นต้น

ฉะนั้น ความสับสนปนเปื้อนในความดี “เมามบุญ–หลงบุญ” ด้วยจิตที่เจือปนด้วยอกุศลธรรม อันมีรากเหง้ามาจาก “**ราคะ–โทสะ–โมหะ**” คือ มีอะไรอยู่ใกล้มือ ก็คว้าหยิบเอาหมด เพื่อให้ตนตาย หรือเป็นที่พึงแห่งการดับทุกข์ อย่าลืมนะว่า ทุกข์ของคนดี กับทุกข์ของคนชั่วนั้น มันแตกต่างกัน วิธีดับทุกข์ก็ใช้วิธีที่แตกต่างกัน เช่นกัน หรือถ้าใช้ยากี่คนละขนานเพื่อรักษา เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ไม่ได้ศึกษาพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างถูกวิธี ศรัทธาไม่จริง เลื่อมใสไม่จริง และขาดฉันทะที่แก่กล้า ไม่แสวงหาผู้รู้จริง ผู้เป็นพระอริยสงฆ์ อริยสาวกของพระตถาคต ย่อมเดือดร้อนเพิ่มอีกเมื่อเดือดร้อนอีก เพราะชี้ทางที่ผิดให้ดำเนินตามอย่างคาดไม่ถึง คนที่เห็นธรรมในขณะอดหิวกับคนอ้อมท้องสบาย ย่อมมีความต่างในปัญญาที่จะเห็นธรรมอย่างแน่นอน เพิ่มความอ้อมเกินพอดี ทำให้โง่ หมกตัวอยู่ในกิเลสตัณหา มองไม่เห็นทุกข์ แต่ในทางตรงกันข้าม คนที่เห็นทุกข์ จนแทบไม่เคยเห็นสุข ก็มีอาการหนักเป็นพิเศษ เพราะสังคมทอดทิ้ง และฝ่ายตนเองก็หาคบกล้วยาณมิตร ได้ยาก ภพภูมิที่เกิดไม่ดี สังคมฝืดต่ำ ไม่ส่งเสริมคนดี ก็เลยพากันยึดแนวคิดที่ว่า “**กำชี้–ดีกว่ากำตด**” เพราะสังคมไม่มีทางเลือกให้ได้เลือกสักทาง จึงเกิดการพยายามและเบียดเบียนกัน เช่น มีคดีฆ่ากัน โหดๆ เพิ่มมากขึ้น คนชั่วร้ายๆ ปลอดภัย คนดีจนๆ เดือดร้อน เลยมีแนวคิดอย่างใหม่เกิดขึ้น “**ทำชั่ว–ได้ดีมีถมไป**” [ก็ทำดีมันไม่ได้ดีแล้วจะทำต่อไปทำไม...นิ] ผู้คนที่มีการภูมิแพ้ในแนวคิดนี้ ต้องหาทางออกให้ได้ อย่าไปสวนทางตามความเชื่อประกอบด้วยเหตุผลในเรื่อง “**กฎแห่งกรรม**” ดิกว่า เพียงแต่สังคมมันมีคนน้อยไปหน่อย ก็พากันเป็นคนดีมากๆ สังครุสังคมก็กลายเป็นสังคมคนดีไปเอง ปิดโอกาสให้พวกคนชั่วมันหากินชั่วๆ สร้างความเดือดร้อนในสังคมอีกต่อไป ปัญหาความจนกับปัญญาโสเภณีมีมาพร้อมๆ กัน ตั้งแต่ยุคโบราณ ยิ่งในสมัยนี้มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การค้าประเวณีก็ยิ่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นเงาตามตัวยิ่งขึ้น มีกันทุกระดับอายุ [ระบาคใน ๓ เพศ] มันห้ามกันยาก เพราะมันเป็นเรื่อง “**กรรมของสัตว์**” [กัมมัตสกตา] พวกที่มีหน้าที่ไปจับไปปราบ บางคนเลิขธรรม “**แพ้ความดี**” [เห็นทุกข์เป็นสุข เห็นไม่งามเป็นงาม ภพภูมิสมกัน นรกเห็นด้วย ญาติพี่น้องไม่ยอมแน่ แต่ก็แพ้เงินอีก ยอมเหมือนเดิม คือ คนทั้งโลกแพ้เงิน] ได้คู่แข่งงานกันไปก็มี เพราะมีกรรมร่วมกันเป็นแดนเกิด จึงได้มาเจอกัน ในธรรมชาติของมนุษย์นั้น ที่พากันเกิดมาเป็นคนนั้น มันก็มี “**ตนเองเป็นผู้มี ชาติ–ขรา–พยาธิ–มรณะ–โสกะ และ สังกิเลส เป็นธรรมชาติ**” ก็ยังไปแสวงหาแต่สิ่งอันมี **ชาติ–ขรา–พยาธิ–มรณะ–โสกะ และ สังกิเลส เป็นธรรมชาติ**” ที่เรียกว่า “**อนริยปริยเสนา**” คือ แสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ เลือกทำชั่วสิ่งที่ผิดกฎหมาย ไร้ศีลธรรมเพื่อเงิน แทนที่จะเป็น “**อริยปริยเสนา**” คือ แสวงหาอย่างประเสริฐ อย่าลืมนะคติพจน์อย่างหนึ่ง ที่ว่า: “**คนเราเลือกเกิดไม่ได้–แต่เลือกที่จะทำได้**” ก็อย่าพากันทิ้งอุดมการณ์แห่งอริยมรรคในพระพุทธศาสนาก็แล้วกัน ในอันดับต่อไปนี้ ให้ผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาณแห่งคำว่า “**ตบะ**” ที่พระศาสดาทรงสั่งสอนปารีพาชก เพื่อไม่ให้เข้าใจผิด หรือคิดคลาดเคลื่อนไป ไปเกิดศรัทธาในข้อปฏิบัติของผู้เป็นนักบวชนอกลัทธิในพระพุทธศาสนา ทำให้ไม่ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมดังนี้

กล่าวด้วย การรังเกียจบาปด้วยตะบะ

(พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 62-64 FILE 15)

[๒๑] ครั้งนั้น “นิโครทปริพาชก” เตือนปริพาชกเหล่านั้นให้สงบเสงี่ยม แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์กล่าวการเกลียดบาปด้วยตะบะ แนบแน่นการเกลียดบาปด้วยตะบะอยู่ การเกลียดบาปด้วยตะบะ อย่างไรบริบูรณ์ อย่างไรไม่บริบูรณ์

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า: “นิโครท” บุคคลผู้มีตะบะในโลกนี้ เป็นคนเปลือย ไร้มารยาทเลียมมือ เขาเชิญให้รับภิกษาก็ไม่มา เขาเชิญให้หยุดรับภิกษา ก็ไม่หยุด ไม่ยินดีภิกษาที่เขานำมาไว้ก่อน ไม่ยินดีภิกษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่ยินดีการเชื่อเชิญ เขาไม่รับภิกษาจากปากหม้อ ไม่รับภิกษาจากปากภาชนะ ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมธรณีประตูนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมครกนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมสากนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมท่อนไม้นำมา ไม่รับภิกษาของตน ๒ คนที่กำลังบริโภครอยู่ ไม่รับภิกษาของหญิงมีครรภ์ ไม่รับภิกษาของหญิงผู้กำลังให้ลูกคืบนม ไม่รับภิกษาของหญิงที่คลอดเคลือบรุขอยู่ ไม่รับภิกษาที่เขาประกาศให้รู้ ไม่รับภิกษาในที่มืดขุ่นปรากฏ ไม่รับภิกษาในที่มืดมิดวันใดต่อมเป็นกลุ่มๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มน้ำส้ม

เขาได้รับภิกษาที่เรือนหลังเดียว เขียวยาอัตรภาพด้วยข้าวคำเดียวบ้าง รับภิกษาที่เรือนสองหลัง เขียวยาอัตรภาพด้วยข้าวสองคำบ้าง รับภิกษาที่เรือนเจ็ดหลัง เขียวยาอัตรภาพด้วยข้าวเจ็ดคำบ้าง เขียวยาอัตรภาพด้วยภิกษาในภาชนะใบเดียวบ้าง สองใบบ้าง เจ็ดใบบ้าง กินอาหารที่เก็บไว้วันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง เจ็ดวันบ้าง เป็นผู้ประกอบความชวนชวายในการบริโภครอาหารที่เวียนมาจนถึง ที่เก็บไว้ถึงเดือน ด้วยประการฉะนี้

เขาเป็นผู้มีผัดคองเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นภิกษาบ้าง มีลูกเดือยเป็นภิกษาบ้าง มีถากข้าวเป็นภิกษาบ้าง มีของจืดเป็นภิกษาบ้าง มีรำเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวตังเป็นภิกษาบ้าง มีกำยานเป็นภิกษาบ้าง มีหญ้าเป็นภิกษาบ้าง มีโคมัยเป็นภิกษาบ้าง มีเงาะและผลไม้ในป่าเป็นอาหาร บริโภครผลไม้เหล่านั้น เขียวยาอัตรภาพ

เขาทรงผ้าปานบ้าง ผ้าแถมกันบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง ผ้าเปลือกไม้บ้าง หนั่งเสื่อบ้าง หนั่งเสื่อทั้งเล็บบ้าง ผ้าคากรองบ้าง ผ้าเปลือกปอกรองบ้าง ผ้าผลไม้กรองบ้าง ผ้ากำพลทำด้วยผมนคนบ้าง ผ้ากำพลทำด้วยขนสัตว์บ้าง ผ้าทำด้วยขนปีกนกเค้าบ้าง เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือ ประกอบความชวนชวายในการถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ยื่นคือห้ามอาสนะบ้าง เป็นผู้กระโห่ คือ ประกอบความเพียรในการกระโห่บ้าง เป็นผู้นอนบนหนาม คือ สำเร็จการนอนบนหนามบ้าง สำเร็จการนอนบนแผ่นกระดานบ้าง สำเร็จการนอนบนเนินดินบ้าง เป็นผู้นอนตะแคงข้างเดียวบ้าง เป็นผู้หมักหมมด้วยธุลีบ้าง เป็นผู้อยู่กลางแจ้งบ้าง เป็นผู้นั่งบนอาสนะตามที่ลาดไว้บ้าง เป็นผู้บริโภครคือ ประกอบการชวนชวายในการบริโภครคือ เป็นผู้ห้ามน้ำเย็น คือ ชวนชวายในการห้ามน้ำเย็นบ้าง เป็นผู้อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง คือ ประกอบการชวนชวายในการลงน้ำบ้าง

“นิโครธะ” ท่านจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ “การเกลียดบาปด้วยตบะ” เป็นการเกลียด
บริบูรณ์ หรือไม่บริบูรณ์

“นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า: ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ “การเกลียดบาปด้วยตบะ” เป็นการ
เกลียดบริบูรณ์ ไม่ใช่ไม่บริบูรณ์อย่างแน่แท้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า: “นิโครธะ” เรากล่าวอุปกิเลสมากอย่างไร “การเกลียดบาปด้วยตบะ” แม้ที่
บริบูรณ์แล้ว อย่างนี้แล

จบ กล่าวด้วยกรณีย์เรื่องบาปด้วยตบะ -----

กล่าวด้วย อุปกิเลสของผู้รังเกียจบาปด้วยตบะ

(พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 64-67 FILE 15)

[๒๔] “นิโครธปริพาชก” ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอุปกิเลสมากอย่างไรในการ
เกลียดบาปด้วยตบะที่บริบูรณ์ อย่างนี้ อย่างไรเล่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” – “บุคคลผู้มีตบะใน โลกนี้ ย่อมถ่อมมันตบะ เขาเป็นผู้ศรัทธา มีความดำริ
บริบูรณ์ด้วยตบะนั้น” แม้ข้อผู้มีตบะ ถ่อมมันตบะ ดีใจ มีความดำริบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น นี้แลย่อมเป็นอุปกิเลส
แก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถ่อมมันตบะ เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นด้วยตบะนั้น” แม้ข้อที่ผู้มี
ตบะถ่อมมันตบะ ยกตนข่มผู้อื่นด้วยตบะ นี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถ่อมมันตบะ เขาย่อมมัวเมา ย่อมลึมสติ ย่อมถึงความมัวเมา
ด้วยตบะนั้น” แม้ข้อที่ผู้มีตบะถ่อมมันตบะ มัวเมา ลึมสติ ถึงความมัวเมาด้วยตบะนั้น นี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่
บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถ่อมมันตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้น
ด้วยตบะนั้น ด้วยเหตุเขาเป็นผู้ศรัทธา มีความดำริบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น” แม้ข้อที่ผู้มี
ตบะถ่อมมันตบะ ดีใจ มีความดำริบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น นี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่
บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือนั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้น ด้วยตบะนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น” แม้ข้อที่ผู้มีตบะถือนั่นตบะ ยัง ลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น ยกตนข่มผู้อื่นด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญ นั้น นี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือนั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้น ด้วยตบะนั้น เขาย่อมมัวเมาย่อมลืมสติ ย่อมถึงความมัวเมาด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น” แม้ข้อที่ ผู้มีตบะถือนั่นตบะ ยังลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น มัวเมา ลืมสติ ถึงความมัวเมา ด้วยลาภสักการะสละความสรรเสริญนั้น นี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือนั่นตบะ ย่อมถึงส่วน ๒ ในโทษนะทั้งหลายว่า สิ่งนี้ควร แก่เรา สิ่งนี้ไม่ควรแก่เรา ก็สิ่งใดแลไม่ควรแก่เขา เขามุ่งละสิ่งนั้นเสีย แต่ส่วนสิ่งใดควรแก่เขา เขากำหนด ลืม สติ ติดสิ่งนั้น ไม่แลเห็นโทษ ไม่มีปัญญาคิดสลัดออกบริ โภคอยู่” แม้ข้อนี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มี ตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือนั่นตบะ ด้วยคิดว่า พระราชา มหาอำมาตย์ของ พระราชา กษัตริย์ พราหมณ์ กฤหบดี เดียรถีย์ จักสักการะเรา เพราะเหตุแห่งความไคร้ลาภสักการะและความ สรรเสริญ” แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมเป็นผู้รุกรานสมณะพราหมณ์อื่นแต่ที่ไหนๆ ว่า ก็โจน ผู้นี้ เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลายอย่าง กินวัตถุต่างๆ อย่าง คือ พืชเกิดแต่เง่า พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล พืชเกิดแต่ ยอด พืชเกิดแต่เมล็ด เป็นที่ครบ ๕ ปลายพินของผู้นี้คมประจูดสายฟ้า คนทั้งหลายย่อมจำกันได้ ด้วยการดูว่า เป็นสมณะ” แม้ข้อนี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะ เห็นสมณะหรือพราหมณ์อื่นที่เขาสักการะ เคารพนับถือ บูชาอยู่ใน สกุตทั้งหลาย เขาคำรืออย่างนี้ว่า คนทั้งหลายย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชาสมณะหรือพราหมณ์ชื่อนี้แล เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลายอย่างในสกุตทั้งหลาย แต่ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาเราผู้มีตบะ เลี้ยงชีพ ด้วยวัตถุเส้าหมองในสกุตทั้งหลาย เขาเป็นผู้ให้ความริษยา และความตระหนี่เกิดขึ้นในสกุตทั้งหลาย ดังนี้” แม้ข้อนี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะเป็นผู้นั่งในทางที่มนุษย์เห็น” แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมเที่ยวแสดงตนไปในสกุลทั้งหลายว่า กรรมเมื่อนี้ก็เป็นตบะของเรา กรรมเมื่อนี้เป็นตบะของเรา” แม้ข้อนี้แลย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมเสพโทษอันปกปิดบางอย่าง เขาถูกผู้อื่นถามว่า โทษนี้ควรแก้ท่านหรือ กล่าวโทษที่ไม่ควรว่าควร กล่าวโทษที่ควรว่าไม่ควร เขาเป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ ดังนี้” แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะ เมื่อพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตแสดงธรรมอยู่ ย่อมไม่รู้ปริยายที่ควรรู้อันมีอยู่นั้นแล” แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะเป็นผู้มักโกรธ มักผูกโกรธ แม้ข้อที่ผู้ มีตบะเป็นผู้มักโกรธ มักผูกโกรธ นี้แล” ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะเป็นผู้มีความลบหลู่ ดิเสมอ ริษยา ตระหนี่ โอ้อวด มีมารยา กระด้าง ถือตัวจัด เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไปสู่อำนาจแห่งความปรารถนาลามก เป็นมิจฉาทิฎฐิ ประกอบด้วยทิฎฐิอันดิ่งถึงที่สุด เป็นผู้ลบคำทิฎฐิเอง เป็นผู้ถือมั่น สละคืน ได้ยาก” ข้อที่บุคคลผู้มีตบะเป็นผู้มีความลบหลู่ ดิเสมอ ริษยา ตระหนี่ โอ้อวด มีมารยา กระด้าง ถือตัวจัด เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไปสู่อำนาจแห่งความปรารถนาลามก เป็นมิจฉาทิฎฐิ ประกอบด้วยทิฎฐิอันดิ่งถึงที่สุด เป็นผู้ลบคำทิฎฐิเอง เป็นผู้ถือมั่น สละคืนได้ยาก แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ

“นิโครธะ” ท่านจะพึงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การเกลียดบาปด้วยตบะเหล่านี้ เป็นอุปกิเลสหรือไม่เป็นอุปกิเลส

“นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การเกลียดบาปด้วยตบะเหล่านี้ เป็นอุปกิเลสแน่แท้ ไม่เป็นอุปกิเลสหามิได้ บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ พึงเป็นผู้ประจบด้วยอุปกิเลสเหล่านี้ครบทุกอย่าง ข้อนี้แลเป็นฐานะที่มีได้ จะป่วยกล่าวไปไยถึงอุปกิเลสเพียงบางข้อๆ

จบ กล่าวด้วยอุปกิเลสของผู้รังเกียจบาปด้วยตบะ -----

กล่าวด้วย ความบริสุทธิ์ของผู้รังเกียจตบะ

(พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 67-70 FILE 15)

[๒๕] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” – “บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ย่อมถือมั่นตบะ เขาเป็นผู้ไม่ตั้งใจ ไม่มีความดำริบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น” ข้อที่ผู้มีตบะถือมั่นตบะ ไม่ตั้งใจ ไม่มีความดำริบริบูรณ์ด้วยตบะนั้นอย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ ในฐานะ

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาย่อมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นด้วยตบะนั้น” ข้อที่ผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาย่อมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นด้วยตบะนั้น อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ลืมหืมสติ ย่อมไม่ถึงความมัวเมาด้วยตบะนั้น” ข้อที่ผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ลืมหืมสติ ย่อมไม่ถึงความมัวเมาด้วยตบะนั้น อย่างนี้ เขาย่อมบริสุทธิ์ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาเป็นผู้ไม่ตั้งใจ ไม่มีความดำริบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น” ข้อที่ผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาเป็นผู้ไม่ตั้งใจ ไม่มีความดำริบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น อย่างนี้ เขาย่อมบริสุทธิ์ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาย่อมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น” ข้อที่ผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาย่อมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น อย่างนี้ เขาเป็นผู้บริสุทธิ์ ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาไม่มัวเมา ไม่หลงลืมสติ ไม่ถึงความมัวเมาด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น” ข้อที่ผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาไม่มัวเมา ไม่หลงลืมสติ ไม่ถึงความมัวเมาด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น อย่างนี้ เขาย่อมบริสุทธิ์ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะยอมถือนั่นตบะ ย่อมไม่ถึงส่วน ๒ ในโทษนะทั้งหลายว่า สิ่งนี้ควรแก่เรา สิ่งนี้ไม่ควรแก่เรา ก็สิ่งใดแลไม่ควรแก่เขา เขาไม่มุ่งละสิ่งนั้นเสีย ส่วนสิ่งใดควรแก่เขา เขาไม่กำหนดไม่ลืมนสติ ไม่คิดสิ่งนั้น แลเห็น โทษ มีปัญญาคิดสลัดออกบริโภคอยู่” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะยอมถือนั่นตบะ แต่เขาไม่คิดว่า พระราชา มหาอำมาตย์ของ พระราชา กษัตริย์ พราหมณ์คฤหบดี เคียรถีย์ จักสักการะเรา เพราะเหตุแห่งความใคร่ลาภสักการะและความสรรเสริญ” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะ ไม่รุกรานสมณะหรือพราหมณ์อื่นว่า ก็โจนผู้นี้เลี้ยงชีวิตด้วย วัตถุหลายอย่าง กินวัตถุทุกๆ อย่าง คือ พืชเกิดแต่เง่า พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล พืชเกิดแต่ยอด พืชเกิดแต่เมล็ด เป็นที่ที่รบ ๕ ปลายฟันของผู้นี้คมประคุดสายฟ้า คนทั้งหลายยอมจำกันได้ด้วยการคู่ว่าเป็นสมณะ” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะ เห็นสมณะหรือพราหมณ์อื่นที่เขาสักการะเคารพนับถือนุชาอยู่ใน สกฺุททั้งหลาย เขาไม่คำรืออย่างนี้ว่า คนทั้งหลายยอมสักการะเคารพนับถือนุชาสมณะหรือพราหมณ์ชื่อนี้แล ผู้เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลายประการ ในสกฺุททั้งหลาย แต่ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาเราผู้มีตบะ เลี้ยงชีพด้วยวัตถุเศร้าหมองในสกฺุททั้งหลาย เขาไม่ให้ความริษยาและความตระหนี่เกิดขึ้นในสกฺุททั้งหลาย ดังนี้” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิ ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะเป็นผู้ไม่นั่งในทางที่มีคนเห็น” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะยอมไม่เที่ยวแสดงตนไปในสกฺุททั้งหลายว่า กรรมเมื่อนี้ก็เป็นตบะของเรา กรรมเมื่อนี้ก็เป็นตบะของเรา” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิ ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะยอมไม่เสพโทษอันปกปิดบางอย่าง เขาถูกผู้อื่นถามว่า โทษนี้ควรแก่ท่านหรือ กล่าวโทษที่ไม่ควรว่าไม่ควร กล่าวโทษที่ควรว่าควร เขาเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่ ดังนี้” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะ เมื่อพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตกำลังแสดงธรรมอยู่ ย่อมรู้ตามปริยายอันมีอยู่ที่ควรรู้” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ ข้อที่บุคคลผู้มีตบะ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ” อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธฺิ์ ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” ข้ออื่นยังมีอยู่อีก “บุคคลผู้มีตบะ ไม่ลบหลู่ ไม่ดีเสมอ ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่กระด้าง ไม่ดูหมิ่นท่าน ไม่ปรารถนาลามก ไม่ลู่อำนาจความปรารถนาลามก ไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ์ ไม่ประกอบด้วยทิฎฐิ์อันดิ่งถึงที่สุด ไม่เป็นผู้ลบคำทิฎฐิ์เอง ไม่เป็นผู้ถือมั่น สละคืนได้ง่าย” ข้อที่บุคคลผู้มีตบะ ไม่ลบหลู่ ไม่ดีเสมอ ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่กระด้าง ไม่ดูหมิ่นท่าน ไม่ปรารถนาลามก ไม่ลู่อำนาจความปรารถนาลามก ไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ์ ไม่ประกอบด้วยทิฎฐิ์อันดิ่งถึงที่สุด ไม่เป็นผู้ลบคำทิฎฐิ์เอง ไม่เป็นผู้ถือมั่น สละคืนได้ง่าย อย่างนี้ เขาเป็นผู้บริสุทธฺิ์ในฐานะนั้น

“นิโครธะ” เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ การเกลียดบาปด้วยตบะจะบริสุทธฺิ์หรือไม่ บริสุทธฺิ์

“นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเกลียดบาปด้วยตบะเหล่านี้บริสุทธฺิ์ แน่แท้ ไม่ใช่ไม่บริสุทธฺิ์เป็นกิริยาที่ถึงยอดถึงแก่น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” การเกลียดบาปด้วยตบะด้วยเหตุเพียงเท่านั้น เป็นกิริยาที่ถึงยอดถึงแก่น หามิได้ ที่แท้เป็นกิริยาที่ถึงสะเก็ด [กระพี้เปลือกไม้รอบนอก] เท่านั้น

จบ กล่าวด้วย ความบริสุทธฺิ์ของผู้รังเกียจตบะ -----

กล่าวด้วย การบรรลุธรรมเป็นสาระอันเลิศ

(พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 70-76 FILE 15)

[๒๖] “*นิโครทปริพาชก*” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การเกลียดบาปด้วยตบะ เป็นกิริยาที่ถึงยอดถึงแก่นด้วยเหตุเพียงเท่าไร ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงให้ข้าพระองค์ถึงยอดถึงแก่นแห่งการเกลียดบาปด้วยตบะเถิด

ว่าด้วย สังวร ๔

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “*นิโครท*” บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้เป็นผู้สำรวมด้วย “*สังวร ๔ ประการ*” ๔ ประการ เป็นอย่างไร

“*นิโครท*” บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้

- (๑) ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ เมื่อผู้อื่นฆ่าสัตว์ ไม่เป็นผู้คิดใจ
- (๒) ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เมื่อผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ไม่เป็นผู้คิดใจ
- (๓) ไม่พูดเท็จ ไม่ใช้อื่นให้พูดเท็จ เมื่อผู้อื่นพูดเท็จ ไม่เป็นผู้คิดใจ
- (๔) ไม่เสพกามคุณ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเสพกามคุณ เมื่อผู้อื่นเสพกามคุณ ไม่เป็นผู้คิดใจ

“*นิโครท*” บุคคลผู้มีตบะ เป็นผู้สำรวมแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ อย่างนี้ “*นิโครท*” เพราะว่า บุคคลผู้มีตบะ เป็นผู้สำรวมแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ ข้อที่จะกล่าวต่อไปนี่จึงเป็นลักษณะของเขา เพราะเป็นผู้มีตบะ เขา รักษาศีลให้ยิ่ง ไม่เวียนมาเพื่อความเป็นคนเลว เขาเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้งลอมฟาง ในปัจฉิมภัต เขากลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้ จำเพาะหน้า เขาละความเพ่งเล็ง [ฉาน] ในโลกเสียแล้ว มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ละความประทุษร้าย คือ “*พยาบาท*” มีจิตไม่พยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้าย คือ “*พยาบาท*” ได้ ละถิ่นมัทธะแล้ว เป็นผู้ปราศจาก “*ถิ่นมัทธะ*” มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง [อาโลกสัญญา-อาโลโก-อาโลกะ คือ กระทำเพื่อแสงสว่าง หรือสว่างไสว นั่นคือ *วิชชา*] มี “*สติสัมปชัญญะ*” อยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก “*ถิ่นมัทธะ*” ได้ ละ “*อุทธัจจกุกกุจจะ*” เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก “*อุทธัจจกุกกุจจะ*” ได้ ละวิกิจฉา เป็นผู้ข้าม “*วิกิจฉา*” ไม่มีความสงสัยอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก “*วิกิจฉา*” ในกุศลธรรมทั้งหลายได้ เขาละ “*นิ वर्ณ ๕*” [กามฉันทะ-พยาบาท-ถิ่นมัทธะ-อุทธัจจกุกกุจจะ-วิกิจฉา-อวิชชา-อโรติ-อกุศลธรรมทั้งปวง ละได้ด้วย เนกขัมมะ-อพยาบาท-อวิหะปะ-อาโลกสัญญา-ธรรมวัตถาน-ญาณ-ความปราโมทย์-กุศลธรรมทั้งปวง] เหล่านี้ อันเป็นอุปกิเลสแห่งใจที่ทำให้ปัญญาเสื่อมกำลัง มีใจประกอบด้วย

เมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ [ปรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก-มารดาบิดา] ทิศที่สอง [ทักษิณทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้-ครูอาจารย์] ทิศที่สาม [ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง คือ ทิศตะวันตก-บุตรภรรยา] ทิศที่สี่ [อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย คือ ทิศเหนือ-มิตรสหาย] ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ทั้งโลก เพราะทั่วไปในที่ทุกสถาน มีใจอันประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีกรรมเบียดเบียนแผ่ไปอยู่ เขามีใจประกอบด้วย “กรุณา-มูทิตา-อุเบกขา” แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ทั้งโลก เพราะทั่วไปในที่ทุกสถาน ก็มีใจอันประกอบด้วย “อุเบกขา” อันไพบุลย์ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ [โอธิโสพรรณา] ไม่มีเวร ไม่มีกรรมเบียดเบียนแผ่ไปอยู่

“นิโครธะ” ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้การเกลียดบาปด้วยตบะ จะบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์

“นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเกลียดบาปด้วยตบะบริสุทธิ์ไม่ใช่ไม่บริสุทธิ์แน่แท้ เป็น “กิริยาที่ถึงยอดหรือถึงแก่น”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” การเกลียดบาปด้วยตบะด้วยเหตุเพียงเท่านั้น เป็นกิริยาที่ถึงยอดถึงแก่นหาไม่ได้ ที่แท้ เป็น “กิริยาที่ถึงเปลือกเท่านั้น”

[๒๗] “นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การเกลียดบาปด้วยตบะ เป็นกิริยาที่ถึงยอดและถึงแก่น ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงให้ข้าพระองค์ถึงยอดหรือถึงแก่นแห่งการเกลียดบาปด้วยตบะเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ เป็นผู้สำรวมแล้วด้วย “สังวร ๔ ประการ” ๔ ประการ เป็นอย่างไร

“นิโครธะ” บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้

- (๑) ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ เมื่อผู้อื่นฆ่าสัตว์ ไม่เป็นผู้คิดใจ
- (๒) ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เมื่อผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่เป็นผู้คิดใจ
- (๓) ไม่พูดเท็จ ไม่ใช้อื่นให้พูดเท็จ เมื่อผู้อื่นพูดเท็จ ไม่เป็นผู้คิดใจ
- (๔) ไม่เสพกามคุณ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเสพกามคุณ เมื่อผู้อื่นเสพกามคุณ ไม่เป็นผู้คิดใจ

“นิโครธะ” เพราะว่า บุคคลผู้มีตบะ เป็นผู้สำรวมแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ ข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้ จึงเป็นลักษณะของเขา เพราะความเป็นผู้มีตบะ เขารักษาศีลให้ยิ่ง ไม่เวียนมาเพื่อความเป็นคนเลว เขาเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้งลอมฟาง ในปัจฉิมภัต เขากลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้จำเพาะหน้า เขาละความเพ่งเล็ง [ฉณาน] ในโลกเสียแล้ว มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ละความประทุษร้าย คือ “พยาบาท” มีจิตไม่พยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้าย คือ “พยาบาท” ได้ ละถิ่นมิตถะแล้ว เป็นผู้ปราศจาก “ถิ่นมิตถะ” มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง [อาโลกสัญญา-อาโลโก-อาโลกะ] คือ กระทำเพื่อแสงสว่าง หรือสว่างไสว นั่นคือ **วิชา** มี “สติสัมปชัญญะ” อยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก “ถิ่นมิตถะ” ได้ ละ “อุทธัจจกุกกัจจะ” เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก “อุทธัจจกุกกัจจะ” ได้ ละวิกิจฉา เป็นผู้ข้ามวิกิจฉา ไม่มีความสงสัยอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก “วิกิจฉา” ในกุศลธรรมทั้งหลายได้ เขาละ “นิ वर्ณ ๕” [กามฉันทะ-พยาบาท-ถิ่นมิตถะ-อุทธัจจกุกกัจจะ-วิกิจฉา-อวิชา-อติ-อกุศลธรรมทั้งปวง ละได้ด้วย เนกขัมมะ-อพยาบาท-อวิหะปะ-อาโลกสัญญา-ธรรมววัตถาน-ญาณ-ความปราโมทย์-กุศลธรรมทั้งปวง] เหล่านี้ อันเป็นอุปกิเลสแห่งใจที่ทำให้ปัญญาเสื่อมกำลัง มีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ [ปุรัตติมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก-มารดาบิดา] ทิศที่สอง [ทักษิณทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้-ครูอาจารย์] ทิศที่สาม [ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง คือ ทิศตะวันตก-บุตรภรรยา] ทิศที่สี่ [อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย คือ ทิศเหนือ-มิตรสหาย] ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ทั้งโลก เพราะทั่วไปในที่ทุกสถาน มีใจอันประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนแผ่ไปอยู่ เขามีใจประกอบด้วย “กรุณา-มูทิตา-อุเบกขา” แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ทั้งโลก เพราะทั่วไปในที่ทุกสถาน ก็มีใจอันประกอบด้วย “อุเบกขา” อันไพบุลย์ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ [โอธิโสพรรณา] ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนแผ่ไปอยู่ เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก [บุพเพนิวาสานุสติญาณ ข้อ ๑ ในวิชา ๓] คือ ระลึกชาติได้ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๖ ชาติบ้าง ๗ ชาติบ้าง ๘ ชาติบ้าง ๙ ชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอด “สังวัฏฏกัป” เป็นอันมากบ้าง [เรียกเต็มว่า “สังวัฏฏอสงไขยกัป-กัปเสื่อม”] คือ ระยะเวลาที่โลกเสื่อมลงจนถึงวินาศ] ตลอด “วิวัฏฏกัป” เป็นอันมากบ้าง [เรียกเต็มว่า “วิวัฏฏอสงไขยกัป-กัปเจริญ”] คือ ระยะเวลาที่โลกกลับเจริญขึ้น] ตลอด “สังวัฏฏกัป” และ “วิวัฏฏกัป” เป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจืดจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจืดจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศด้วยประการฉะนี้

“นิโครธะ” เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ การเกลียดบาปด้วยตบะ จะบริสุทธิ์หรือไม่ บริสุทธิ์

“นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเกลียดบาปด้วยตบะบริสุทธิ์ ไม่ใช่ ไม่บริสุทธิ์แน่แท้ เป็น “กิริยาที่ถึงยอดถึงแก่น” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” การเกลียดบาปด้วย ตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น เป็นกิริยาที่ถึงยอดหรือถึงแก่นหามิได้ ที่แท้ เป็น “กิริยาที่ถึงกระที่เท่านั้น”

[๒๘] “นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การเกลียดบาปด้วยตบะเป็นกิริยาถึงยอดตลอด ถึงแก่น ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงให้ข้าพระองค์ถึงยอดถึงแก่น แห่งการเกลียดบาปด้วยตบะเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ เป็นผู้สำรวมแล้วด้วย “สังวร ๔ ประการ” ๔ ประการ เป็นอย่างไร

“นิโครธะ” บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้

- (๑) ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ เมื่อผู้อื่นฆ่าสัตว์ ไม่เป็นผู้ตั้งใจ
- (๒) ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เมื่อผู้อื่น ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่เป็นผู้ตั้งใจ
- (๓) ไม่พูดเท็จ ไม่ใช้อื่นให้พูดเท็จ เมื่อผู้อื่นพูดเท็จ ไม่เป็นผู้ตั้งใจ
- (๔) ไม่เสพกามคุณ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเสพกามคุณ เมื่อผู้อื่นเสพกามคุณ ไม่เป็นผู้ตั้งใจ

เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก [บุพเพนิวาสานุสติญาณ ข้อ ๑ ในวิชชา ๗] คือ ระลึกชาติได้ ๑ ชาติ บ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๖ ชาติบ้าง ๗ ชาติบ้าง ๘ ชาติบ้าง ๙ ชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอด “สังวัฏฏกัป” เป็นอันมากบ้าง [เรียกเต็มว่า “สังวัฏฏอสงไขยกัป-กัปเสื่อม” คือ ระยะเวลาที่โลกเสื่อมลงจนถึง วินาศ] ตลอด “วิวัฏฏกัป” เป็นอันมากบ้าง [เรียกเต็มว่า “วิวัฏฏอสงไขยกัป-กัปเจริญ” คือ ระยะเวลาที่โลก กลับเจริญขึ้น] ตลอด “สังวัฏฏกัป” และ “วิวัฏฏกัป” เป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตร อย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้น จุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่าง นั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มา เกิดในภพนี้ เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ เขา

เห็นหมู่วัตถุที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ใต้ ตกยาก ด้วย “ทิพจักขุ” [ทิพจักขุ-ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ ข้อ ๗ ในวิชา ๘] อันบริสุทธฺ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดหมู่วัตถุผู้ เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วย “กายทุจริต-วจีทุจริต-มโนทุจริต” ดิเตยฺนพระอริยเจ้า เป็น “มิฉลาทิฏฐิ” ยึดถือกรรมคือ “มิฉลาทิฏฐิ” เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วย “กายทุจริต-วจีทุจริต-มโนทุจริต” ไม่ดิเตยฺนพระอริยเจ้า เป็น “สัมมาทิฏฐิ” ยึดถือกรรมคือ “สัมมาทิฏฐิ” เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เขาย่อมเห็นหมู่วัตถุกำลังจืด อุปบัติ เลว ประณีตมีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ใต้ ตกยาก ด้วย “ทิพ จักขุ” อันบริสุทธฺ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ “นิโครธะ” ท่านจะสำคัญความข้อนี้นี้เป็น ไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้การเกลียดบาปด้วยตบะจะบริสุทธฺ์หรือไม่บริสุทธฺ์

“นิโครธปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเกลียดบาปด้วยตบะบริสุทธฺ์ ไม่ใช่ ไม่บริสุทธฺ์แน่แท้ เป็นกิริยาที่ถึงยอดและถึงแก่น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” การเกลียดบาปด้วยตบะเป็นกิริยาที่ถึงยอดและถึงแก่นด้วยเหตุเพียง เท่านั้น “นิโครธะ” ท่านได้กล่าวกะเราอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแนะนำสาวกทั้งหลาย สาวกอันพระผู้ มีพระภาคเจ้าทรงแนะนำแล้ว ถึงความเบาใจ ย่อมรู้เฉพาะซึ่ง “อาทิพรหมจรรย์” [“ศีล ๘-อาชีวัฏฐมกศีล” คือ หลักความประพฤติเบื้องต้นของพรหมจรรย์ กล่าวคือ มรรค เป็นสิ่งที่ต้องประพฤติให้บริสุทธฺ์ในขั้นต้น ของการดำเนินตามอริยอัฏฐังคิกมรรค] อันเป็นอหังการด้วยธรรมใด ธรรมนั้นคืออะไร “นิโครธะ” เรา แนะนำสาวก สาวกอันเราแนะนำแล้ว ถึงความเบาใจ ย่อมรู้เฉพาะ “อาทิพรหมจรรย์” อันเป็นอหังการ ด้วย ธรรมใด ธรรมนั้นคืออะไร “นิโครธะ” เราแนะนำสาวก สาวกอันเราแนะนำแล้ว ถึงความเบาใจ ย่อมรู้เฉพาะ “อาทิพรหมจรรย์” อันเป็นอหังการด้วยฐานะใด ฐานะนั้นยิ่งกว่า ประณีตด้วยประการฉะนี้แล

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว พวกปริพาชกเหล่านั้นเป็นผู้มีเสียงดังลั่นว่า ในข้อนี้ เราก็คบอาจารย์ ยังไม่เห็น เราไม่รู้ยิ่งไปกว่านี้

[๒๕] เมื่อใด สันธานคฤหบดีได้รู้แล้วว่า บัดนี้ พวกปริพาชกอัญญุเตยฺรติยฺ์เหล่านี้ ตั้งใจฟังภาษิตของพระผู้มี พระภาคเจ้า ตั้งโสตสดับตั้งใจเพื่อรู้ทั่ว เมื่อนั้น สันธานคฤหบดีจึงได้กล่าวกะ “นิโครธปริพาชก” ว่า “นิ โครธะ” ท่านได้กล่าวกะเราอย่างนี้แล้ว เาเกิด คฤหบดี ท่านพึงรู้ พระสมณ โคคม จะทรงเจรจากับใคร สนทนากับใคร จะถึงความเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดกับใคร พระปัญญาของพระสมณ โคคมหายเสียใน “สุญญาการ” [เรื่อนว่าง] พระสมณ โคคมไม่กล้าเข้าไปสู่ที่ประชุม ไม่สามารถเจรจาพระองค์ทรงเสพที่อัน สงัด ณ ภายในอย่างเดียว เหมือนโคตบอดข้างเดียวที่เขวียนเวียน เสพที่อันสงัด ณ ภายใน ฉนั้นใด พระปัญญา ของพระสมณ โคคมหายเสียใน “สุญญาการ” [เรื่อนว่าง] พระสมณ โคคมไม่กล้าเข้าไปสู่ที่ประชุม ไม่

สามารถเจรจา พระองค์ทรงเสด็จที่อันสงัด ณ ภายใต้อาสนวิหาร ฉะนั้น เอาเถาะพระสมณ โคดมเสด็จเข้ามาสู่ ที่ประชุม พวกเราจะพึงหยามพระองค์ด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น พวกเราจะบิปรัดพระองค์ เหมือนบุคคลบิปรัด หม้อเปล่า ฉะนั้น “ท่านนิโครธผู้เจริญ” บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เสด็จถึงที่นี่แล้ว ก็พวกท่าน จงทำพระองค์ไม่ให้กล้าเสด็จเข้าสู่ที่ประชุม จงทำให้เป็นเหมือน โคตบอดข้าง เดียวเที่ยววนเวียน จงหยามพระองค์ด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น จงบิปรัดพระองค์ เหมือนบุคคลบิปรัด หม้อเปล่า ฉะนั้น เมื่อสันธานคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว “นิโครธปริพาชก” เป็นผู้นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดกั ก้มหน้าซบ เซา ไม่มีปฏิภาณ

จบ กล่าวด้วย การบรรลุลหกรรมเป็นสาระอันเลิศ -----

ว่าด้วย นิโครธปริพาชกสารภาพผิด

(พระสูตรต้นคปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 76-79 FILE 15)

[๓๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ว่า “นิโครธปริพาชก” เป็นผู้นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดกั ก้มหน้า ซบเซา ไม่มีปฏิภาณ จึงตรัสกะ “นิโครธปริพาชก” ว่า “นิโครธะ” วาจา นี้เธอกล่าวจริงหรือ “นิโครธปริพาชก” กราบ ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วาจา นี้ข้าพระองค์กล่าวจริง ด้วยความเป็นคนเขลา คนหลงไม่ฉลาด พระผู้มีพระ ภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอเคยได้ยินปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นอาจารย์ และบูรพาจารย์กล่าวกันมาอย่างนี้บ้างหรือว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้มีแล้วในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายประชุมพร้อมกันแล้ว มีเสียงดังลั่นอีกทีก็ ขวนขวายกล่าวตริจฉานถาดต่าง ๆ อยู่ คือ ราชกถา โจรกถา [ราชกถา โจรกถา มหามัตตกถา-เรื่องมหาอำมาตย์ เสนากถา-เรื่องกองทัพ ภยกถา ยุทธ กถา อันนกถา-เรื่องข้าว ปานกถา-เรื่องน้ำ วัตถกถา-เรื่องผ้า ยานกถา สยนกถา-เรื่องทีนอัน มาลากถา คันธ กถา ญาติกถา คามกถา-เรื่องบ้าน นิคมกถา-เรื่องนิคม คือ เมืองย่อย นครกถา ชนปทกถา อิตถีกถา-เรื่องสตรี สุรกถา-เรื่องคนกล้าหาญ วิสิขากถา-เรื่องตรอก กุมภัญญานกถา-เรื่องทำน้ำ ปุพพเปตกถา-เรื่องคนที่ล้วงลับ นานัตตกถา-เรื่องปลีกย่อยหลากหลาย โลกิกขาธิกา-คำเล่าขานเรื่องโลก เช่นว่า โลกนี้ใครสร้าง สมุททักขาธิ กา-คำเล่าขานเรื่องทะเล เช่นที่ว่าขุดขึ้นมาโดยเทพเจ้าชื่อสาคร อติภวาวกถา-เรื่องที่ถูกเถียงกันวุ่นวายไปว่า เป็นอย่างนั้น-ไม่เป็นอย่างนี้ หรือว่าเป็นอย่างนี้-ไม่เป็นอย่างนั้น สุดโต่งกันไป เช่น ว่าเที่ยงแท้ว่าขาดสูญ ว่า ได้-ว่าเสีย ว่าให้ปรนเปรอตามใจอยาก-ว่าให้กดบิปรัดเครื่องเครา ทั้งหมด เรียกว่า “ตริจฉานกถา ๒๗” หมายถึง ถ้อยคำอันขวางต่อทางนิพพาน เรื่องราวที่ภิกษุไม่ควรนำมาเป็นข้อถกเถียงสนทนา โดยไม่เกี่ยวกับการ พิจารณาสั่งสอนแนะนำทางธรรมอันทำให้คิดฟุ้งเฟ้อและพากันหลงเพลินเสียเวลา เสียกิจหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ ตามธรรม ตรงข้ามกับ “กถาวัตถุ ๑๐” คือ ถ้อยคำที่ควรพูด เรื่องที่ควรนำมาสนทนากันในหมู่ภิกษุ ได้แก่ (๑) อัปปีจกถา-ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย (๒) สันตุฏฐิกถา-ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ (๓)

ปวิเวกกา-ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสังัดกายสังัดใจ (๔) อสังสัคคกา-ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู
(๕) วิริยารัมภกา-ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารถนาความเพียร (๖) สิลกา-ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล (๗) สมာธิ
กา-ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น (๘) ปัญญาภา-ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา (๙) วิมุตติกา-ถ้อยคำที่ชักนำ
ให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ (๑๐) วิมุตติยามทสสนกา-ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็น
ในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ เรื่องความเจริญและความเสื่อมด้วยประการนั้นๆ เหมือนท่าน
กับอาจารย์ในบัดนี้ หรือว่าท่านเคยได้ยินมาอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายย่อมทรงเสพราวไพรในป่า
เสนาสนะอันสงัด ซึ่งมีเสียงน้อย มีเสียงกึกก้องน้อย มีลมพัดอ่อนๆ สมควรแก่การทำกรรมอันเร้นลับของ
มนุษย์ สมควรแก่การหลีกเร้นเหมือนเราในบัดนี้

“นิโครชปริพาชก” กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้าพระองค์เคยได้ยินปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นอาจารย์
และบูรพาจารย์กล่าวสืบกันมาว่า พระอรหันตสัมพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทั้งหลายนั้นประชุมพร้อมกันแล้ว มีเสียงดั่งถ้ำอีกที กวนขวายกล่าววิจารณ์กันต่าง ๆ อยู่อย่างนี้ คือ ราช
กถา โจรกถา [ติรัจฉานกถา ๒๗] เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้นๆ เหมือนข้าพระองค์กับ
อาจารย์ในบัดนี้ ข้าพระองค์เคยได้ยินมาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายย่อมทรงเสพราวไพรในป่า เสนาสนะ
อันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียงกึกก้องน้อย มีลมพัดอ่อนๆ สมควรแก่การทำกรรมอันเร้นลับของมนุษย์ สมควร
แก่การหลีกเร้น เหมือนพระผู้มีพระภาคเจ้าในบัดนี้ อย่างนี้แล

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครช” ความคิดนี้ไม่มีแก่วิญญูชนคนแก่นั้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็น
พระพุทธเจ้า ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้ฝึกตนแล้ว ย่อมทรง
แสดงธรรมเพื่อความฝึก พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้สงบแล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความสงบ
พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้ข้ามได้แล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความข้าม พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์นั้น ทรงดับสนิทแล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความดับสนิท

[๓๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว “นิโครชปริพาชก” ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ โทษที่ข้าพระองค์เป็นคนโง่ คนหลง ไม่ฉลาด ได้ล่วงเกินแล้ว ข้าพระองค์จึงได้กล่าวกะพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงยกโทษแก่ข้าพระองค์ เพื่อสำรวมต่อไป

จบ ว่าด้วย นิโครชปริพาชกสารภาพผิด -----

กล่าวด้วย คุณของพระสัมมาสัมพุทธะ

(พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 79-80 FILE 15)

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “*นิโครธะ*” ความผิดที่ท่านผู้เป็นคนโง่ คนหลง ไม่ฉลาด ได้ล่วงเกินแล้ว เธอจึงได้กล่าวกะเราอย่างนั้น เพราะเธอเห็นโทษแล้วจึงยอมรับผิดชอบ เรายกโทษแก่เธอ **ผู้ใดเห็นโทษสารภาพโทษตามความเป็นจริง ถือความสัจตรงต่อไป นี่เป็นความเจริญในพระวินัยของพระอริยเจ้า**

“*นิโครธะ*” ก็เรากล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้รู้ ไม่โง่โง่ ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ใน “*ทิกขุธรรม*” [สิ่งที่มองเห็นได้ในปัจจุบัน] เข้าถึงอยู่ตลอด ๗ ปี “*นิโครธะ*” เจ็ดปี จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โง่โง่ ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทิกขุธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดหกปี “*นิโครธะ*” หกปี จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โง่โง่ ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทิกขุธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดห้าปี “*นิโครธะ*” ห้าปี จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โง่โง่ ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทิกขุธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดสี่ปี “*นิโครธะ*” สี่ปี จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โง่โง่ ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทิกขุธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดสามปี “*นิโครธะ*” สามปี จงยกไว้

นั่น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทักขิณธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดสามเดือน “นิโครธะ” สามเดือน จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทักขิณธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดสองเดือน “นิโครธะ” สองเดือน จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทักขิณธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดหนึ่งเดือน “นิโครธะ” หนึ่งเดือน จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทักขิณธรรม เข้าถึงอยู่ตลอดกึ่งเดือน “นิโครธะ” กึ่งเดือน จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชโดยชอบเพื่อประโยชน์อันใด จักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันนั้น อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดอย่างยิ่ง ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง ในทักขิณธรรม **เข้าถึงอยู่ตลอดเจ็ดวัน**

“นิโครธะ” แต่บางทีเธอจะฟังคำรื้ออย่างนี้ว่า พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ เพราะใครได้ “อันตเวทิก” [ผู้เรียนธรรมวินัย-ศิษย์ผู้เรียนธรรมวินัย] ข้อนั้นเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น ผู้ใดเป็นอาจารย์ของเธอ ได้อย่างนี้ ผู้นี้แหละ จงเป็นอาจารย์ของเธอ

“นิโครธะ” แต่บางที เธอจะฟังคำรื้ออย่างนี้ว่า พระสมณโคดมปรารธนาจะให้เราเคลื่อนจากอุเทศ [ข้อที่ยกขึ้นแสดง-การเรียนการสอน] จึงตรัสอย่างนี้ ข้อนั้นเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น อุเทศใดของเธอ ได้อย่างนี้ อุเทศนั้นแหละ จงเป็นอุเทศของเธอ

“นิโครธะ” แต่บางทีเธอจะฟังคำรื้ออย่างนี้ว่า พระสมณโคดมปรารธนาจะให้เราเคลื่อนจาก “อาชีวะ” จึงตรัสอย่างนี้ ข้อนั้นเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น ก็ “อาชีวะ” ของเธอนั้นแหละ จงเป็น “อาชีวะ” ของเธอ

“นิโครธะ” แต่บางที เธอจะฟังคำรื้ออย่างนี้ว่า พระสมณโคตมปรารธนาจะให้เรากับอาจารย์ตั้งอยู่ใน “อกุศลธรรม” ซึ่งเป็นส่วนอกุศล จึงตรัสอย่างนี้ ข้อนั้นเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น “อกุศลธรรม” เหล่านั้นแหละ จงเป็นส่วน “อกุศล” ของเธอกับอาจารย์

“นิโครธะ” แต่บางทีเธอจะฟังคำรื้ออย่างนี้ว่า พระสมณโคตมปรารธนาจะให้เรากับอาจารย์สังคจาก “กุศลธรรม” ซึ่งเป็นส่วนกุศล จึงตรัสอย่างนี้ ข้อนั้นเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น “กุศลธรรม” เหล่านั้นแหละ จงเป็นส่วน “กุศล” ของเธอกับอาจารย์

“นิโครธะ” ด้วยประการอย่างนี้แล เรากล่าวอย่างนี้ เพราะใคร่ได้ “อันตเววสิก” หามิได้ เราปรารธนาจะให้เธอเคลื่อนจากอุเทศจึงกล่าวอย่างนี้ก็หาไม่ ปรารธนาจะให้เคลื่อนจาก “อาชีวะ” จึงกล่าวอย่างนี้ ก็หาไม่ ปรารธนาจะให้เธอกับอาจารย์ตั้งอยู่ใน “อกุศลธรรม” ซึ่งเป็นส่วน “อกุศล” จึงกล่าวอย่างนี้ ก็หาไม่ ปรารธนาจะให้เธอกับอาจารย์สังคจาก “กุศลธรรม” ซึ่งเป็นส่วน “กุศล” จึงกล่าวอย่างนี้ ก็หาไม่

“นิโครธะ” ที่เราแสดงธรรมเพื่อให้ละ “อกุศลธรรม” เหล่าใด “อกุศลธรรม” เหล่านั้นยังละไม่ได้ เสร้าหมองสร้างภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นผล เป็นปัจฉัยแก่ “ชาติ-ชรา-มรณะ” ต่อไป ยังมีอยู่ เธอทั้งหลายปฏิบัติตามธรรมแล้ว จักละธรรมเป็นเครื่องเส้าหมองได้ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความผ่องแผ้วจักเจริญยิ่ง เธอทั้งหลายจักทำให้แจ้งซึ่ง “ความบริบูรณ์แห่ง มรรคปัญญา” และ “ความเป็นผู้ปลอดด้วยผลปัญญา” เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเองใน “ทิฏฐธรรม” [สิ่งที่มองเห็นได้ในปัจจุบัน] เข้าถึงอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว **พวกปริพาชกได้นั่งนิ่ง ก่อเงิน คอดก กัมหน้า ชบเซา ไม่มีปฏิภาณ เหมือนอุกมารถลใจ** ฉะนั้น

จบ กล่าวด้วย คุณของพระสัมมาสัมพุทธะ -----

ว่าด้วย มารดลใจพวกปริพาชก

(พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 80 FILE 15)

[๓๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำริว่า “โมฆบุรุษ” [บุรุษเปล่า-คนเปล่า-คนที่ใช้การไม่ได้-คนโง่เขลา-คนที่พลาดจากประ โยชน์อันพึง ได้พึงถึง] เหล่านี้ทั้งหมด อุกมารถลใจบาปดลใจแล้ว ในพวกเขาแม้สักคนหนึ่ง ไม่มีใครคิดอย่างนี้ว่า เขาเถิด “**พวกเราจักประพตติพรหมจรรย์ในพระสมณโคตม เพื่อความรู้ทั่วถึงข้างเจ็ดวันจักทำอะไร ครั้งนั้น**” พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบันลือสีหนาท ในปริพาชการามของ “พระนางอุทุมพรริกา” แล้ว เหาะขึ้นไปในอากาศ ปรากฏอยู่บนภูเขาคิชฌกูฏ ทันใดนั่นเอง สันธานคฤหบดีเข้าไปในกรุงราชคฤห์ ด้วยประการฉะนี้

จบ ว่าด้วย มารดลใจพวกปริพาชก [อุทุมพรกสูตร ที่ ๒] -----

ในโลกแห่งความเป็นจริงนั้น บรรดาเหล่า ดาบส-ฤๅษี-ปาริกพาชก-ชฎิล-เดียรถีย์ เป็นต้น นั้น ไม่ใช่เป็นคน
 ไม่ดีในสังคม แม้ในทางพระพุทธศาสนาจะเรียกว่า “นักบวชลัทธินอกพระพุทธศาสนา” ก็ตาม เพราะ
 แตกต่างกันที่ข้อประพฤติปฏิบัติ อันพระธรรมทั้งปวงในพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นธรรมอันทำให้ผู้ประพฤติ
 ปฏิบัติสามารถหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงได้จริง โดยเน้นกระบวนการทำให้ “ไตรสิกขาบริสุทธิ”
 อย่างครบระบบโครงสร้างด้วยการเจริญ “วิสุทธิ ๗” ที่ทำให้วิปัสสนากัมมัฏฐานสมบูรณ์โดย “ญาณ ๑๖”
 โดยเข้าถึง “โลกุตตรธรรม ๘” ได้แก่ อริยมรรค ๔-อริยผล ๔-นิพพาน ๑ โดยกระบวนการปฏิบัติธรรมนั้น
 จะต้องสัมปยุตต์ด้วย “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔-สัมมัปปธาน ๔-อิทธิบาท ๔-อินทรีย์ ๕-
 พละ ๕-โพชฌงค์ ๗-อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ในทางตรงกันข้าม กลุ่มนักบวชลัทธินอกพระพุทธศาสนา
 ทั้งหมดนั้น ไม่สามารถพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายและทุกข์ทั้งปวงได้ ยังกววนเวียนอยู่ใน
 “วัฏฏะ” [สภาพหมุนวน] หรือ “สังสาระ” [การเที่ยวเร่ร่อนไป] ที่เรียกว่า “สังสารวัฏฏ์” อยู่เหมือนเดิม โดย
 หมายเอาลาภสักการะจากผู้ศรัทธา ผู้บำเพ็ญประพฤติดบะยังเป็นบุคคลที่ยังมี “อุปกิเลส-จิตตอุปกิเลส” อยู่
 มาก หมายถึง โทษเครื่องเศร้าหมอง-สิ่งที่ทำให้จิตใจให้เศร้าหมองชุ่มมัว รับคุณธรรมได้ยาก กล่าวโดยสรุป
 “ตบะ” กลับกลายเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนเพื่อผลประโยชน์ เป็นเพียงเครื่อง “สามัญคุณ” และ “พรหมัญคุณ” ก็
 ยังไม่ได้ เพราะต้องเป็นบุคคลผู้ประกอบด้วย “ศีลสัมปทา-จิตตสัมปทา-ปัญญาสัมปทา-เมตตาจิตอันไม่มี
 เหว-ไม่มีความเบียดเบียน” และทำให้แจ้งซึ่ง “เจโตวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ” อันหาอาสวะทั้งหลายมิได้ เพราะ
 อาสวะทั้งหลายได้สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเองในปัจจุบัน อนึ่ง คำว่า (๑) “สามัญญะ-สามัญญคุณ” คือ
 คุณเครื่องความเป็นสมณะ กับ คำว่า (๒) “พรหมัญญะ-พรหมัญญคุณ” คือ คุณเครื่องความเป็นพรหม ทั้ง ๒
 คำนี้ หมายถึง “อริยมรรค” แต่อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติของผู้ปฏิบัติประพฤติดบะนั้น ประกอบด้วยปัจจัย
 เหล่านี้ “ไม่มีศรัทธา เป็นผู้ต้องการจะเลี้ยงชีวิต ไม่ออกบวชเป็นอนาคาริกด้วยศรัทธา เป็นคนมักโอ้อวด เจ้า
 มารยา หลอกหลวง ฟุ้งซ่าน ถีตคน กลับกลอก ปากกล้า พุดจาเลอะเทอะ ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
 ไม่รู้ประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียร ไม่มีความเพ่งเล็งในสามัญญคุณ ไม่มีความเคารพแรงกล้าใน
 ลิกขา เป็นผู้มักมาก ย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการทอดย ทอดธุระในความสงัด เกียจคร้าน มีความเพียรเลว
 ทราม มีสติพื้นเพื่อน ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด มีปัญหาทราม เป็นดังคนใบ้” [ที่
 เรียกว่า “มูควัตร” หมายถึง ข้อปฏิบัติของผู้ใบ้ ข้อปฏิบัติของผู้เป็นดังคนใบ้ การถือไม่พุดจากัน เป็นวัตรของ
 เดียรถีย์อย่างหนึ่ง มีพุทธบัญญัติห้ามไว้มิให้ภิกษุถือในวัตรดังกล่าวนี้ เพราะเป็นการเป็นอยู่อย่างปศุสัตว์]
 แต่ในทางตรงกันข้ามกับผู้ออกบวชในพระพุทธศาสนานั้น “สมณะ” [หรือ “สมณพราหมณ์” คือ สมณะและ
 พราหมณ์ พราหมณ์ผู้เป็นสมณะหรือพราหมณ์ผู้ออกบวช] เป็นบุคคลประกอบด้วย “มีศรัทธาออกบวชเป็น
 บรรพชิต ไม่เป็นคนโอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่หลอกหลวง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถีตคน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า ไม่
 พุดจาเลอะเทอะ คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ ประกอบความเพียร มีความเพ่งเล็ง
 ในสามัญญคุณ [อริยผล-สามัญญผล] มีความเคารพอย่างแรงกล้าในลิกขา ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่ย่อหย่อน ทอด
 ธุระในการทอดย เป็นหัวหน้าในความสงัดปรารภความเพียร มีตนส่งไป มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิต
 มั่นคง มีจิตแน่วแน่ มีปัญญา ไม่เป็นคจคนใบ้”

อนึ่ง ส่วนผู้ที่มิใช่พระพุทธรูปเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งแห่งชีวิตนั้น ไม่ควรดูถูกหรือหลบหลู่ข้อศีลวัตรหรือศีลพรตของผู้ทรงศีลในลัทธินอกพระพุทธศาสนาทั้งหลาย อย่างน้อยก็ถือเป็นผู้ทรงศีล อีกกลุ่มหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม “พุทธมามกะ” ทั้งหลาย ก็อย่างลี้มประเด้นหลงประเด้นในความเป็นชาวพุทธที่แท้จริง หรือที่เรียกว่า “พุทธศาสนิก” หรือ “พุทธบริษัท” [ภิกษุ-ภิกษุณี-อุบาสก-อุบาสิกา] ก็อย่าใช้ชีวิตเป็นจตุรรวมพลของทวยเทพทั้งหลาย เพราะความไม่รู้จริง [อวิชชา] ทำให้เกิดความคิดผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมคำสอนของพระศาสดา ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม หรือเพราะความหลงในเรื่องฤทธิ์ปาฏิหาริย์ก็ตาม หน้าที่หลักสำคัญของความเป็นชาวพุทธนั้น คือ อย่าลี้ม “ไตรสิกขา” [มัชฌิมาปฏิปทา] ถ้าเป็นบุคคลผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่แล้ว ก็ย่อมไม่ผิดคลาดเคลื่อนจากกระแสแห่งอริยมรรคไปได้ แต่ถ้าอะไรก็หลุดไวกว้างไม่อยู่ มันก็กลายเป็นเรื่อง “กรรมของสัตว์” [กัมมัตสกตา] เพราะสัตว์ทั้งหลายย่อมมีวิถีชีวิตเป็นไปตามกรรมของตน คิดคำริอย่างไหน กรรมมันก็จะชักนำไปเป็นไปอย่างนั้น แต่ผู้เป็นอริยสาวกของพระศาสดาผู้มีพระภาคเจ้า นั้น ย่อมเป็น (๑) ผู้รู้ (๒) ผู้ตื่น (๓) ผู้เบิกบาน แปลว่า “ผู้มีปัญญาที่แตกฉานรู้แจ้งในโลกดีแล้ว” จึงไม่ใช่ผู้เห็นดีเห็นงามไปกับความคิดคลาดเคลื่อนโดยวิปริตจาก “กฎธรรมชาติ” แค่นี้เพื่อยลากลักการะคำสรรเสริญใดๆ

แต่อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ภาวนา-บำเพ็ญเพียร-บำเพ็ญปฏิบัติ” ซึ่งโดยนัยนี้ มีความแตกต่างจาก คำว่า “ประพฤติดบะ” สำหรับ ความหมายในคำว่า “ดบะ” มี ดังนี้

“ดบะ” หมายถึง (๑) ความเพียรเครื่องเผาผลาญกิเลส การบำเพ็ญเพียรเพื่อกำจัดกิเลส (๒) พิธีข่มกิเลสโดยการทรมานตัวของนักบวชบางพวกในสมัยพุทธกาล เช่น “ดาบส” คือ ผู้บำเพ็ญดบะ-ผู้เผาผลาญกิเลส และ ข้อสำคัญยิ่งพึงสังเกต ดังเช่น พระศาสดาทรงประพฤติดบะทุกกริยาสิ้น ๖ ปี หรือการทำทุกกริยาอยู่ถึง ๖ พรรษา ชื่อว่า “ทำทุกกริยา” แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงตรัสรู้ด้วยวิธีดังกล่าว ไม่ได้บรรลุ “ญาณทัสสนะ” วิเศษ เพื่อเป็นอริยบุคคล หรือ “อุตตริมนุสสรรม” [อริยมรรค] ด้วยทุกกริยาที่เผ็ดร้อนนี้ (พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม ๑ ภาค ๓ - หน้าที่ 126 FILE 19)

เพราะฉะนั้น การประพฤติดบะของบรรดาเหล่า “ดาบส-ฤๅษี” หรือ นักบวชในลัทธินอกพระพุทธศาสนา นั้น จึงไม่ใช่ทางแห่งการบรรลุอริยมรรคได้ ตามแนวทางสายกลางแห่งปัญญา คือ “มัชฌิมาปฏิปทา” เพราะผู้ประพฤติดบะมีเจตนาเพื่อยลากลักการะและคำสรรเสริญจากผู้ศรัทธา เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกัน ไม่ใช่เพื่อความหลุดพ้นอย่างแท้จริง เพราะจิตยังไม่สะอาดบริสุทธิ์จากนิวรณ์ อย่างแท้จริง แต่ยังมีฤทธิ์ที่จะแสดงให้ผู้คนเกรงกลัว และเชื่อศรัทธาในอิทธิฤทธิ์นั้นๆ ดังบรรยายมาแล้วข้างต้นในเรื่องของ “นิโครธปริพาชก” ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสั่งสอนแนวปฏิบัติผู้่อริยมรรคที่แตกต่างจากการประพฤติดบะ ที่มีแต่จะเพิ่ม “อุปกิเลส-จิตตอุปกิเลส” ไม่ใช่เป็นการเผาผลาญกิเลสอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้เป็นสาวกของพระตถาคตอย่างแท้จริง ต้องแยกแยะความแตกต่างระหว่างอริยมรรคกับการประพฤติบะ ให้เห็นไปตามความจริง เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ไม่ใช่อ้างปาฏิหาริย์เพื่อแสวงหาโภคทรัพย์และชื่อเสียง อันจะเป็นการสร้างความเดือดร้อนในตนเองในที่สุด ฉะนั้น ในการค้นหาวิธีบำเพ็ญเพียรภาวนาตามแนวทางสายกลางแห่งปัญญา ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ไม่ประกอบด้วยทฤษฎีอันดิ่งถึงที่สุดแห่งเอียงสุด โด่ง ที่เรียกว่า “ที่สุด ๒ อย่าง” [อันตา] คือ ข้อปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ผิดพลาดไปจากทางอันถูกต้อง คือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ได้แก่ (๑) “กามสุขัลลิกานุโยค” คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข และ (๒) “อัตตakilมณานุโยค” คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน โดยเฉพาะ “การทำทุกรกิริยา” ดังที่พระตถาคตผู้มีพระภาคเจ้าทรงได้ถือปฏิบัติมาแล้ว และไม่ใช่ทางแห่งการตรัสรู้ถึง “อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ” อย่างแน่นอน ซึ่งเป็นข้อถือปฏิบัติในบรรดานักบวช ดาบส ฤๅษี ชิโพร ชฎิลทั้งหลาย ผู้อยู่ลัทธินอกพระพุทธศาสนาในครั้งสมัยพุทธกาลนั้น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงตัดสินพระทัยเลิกการทำทุกรกิริยาตามแนวลัทธิพราหมณ์สมัยนั้น ว่าไม่ใช่หนทางแห่งการตรัสรู้อริยสัจจธรรมได้จริง จึงสรุปเป็น “อุปมา ๓ ข้อ” หมายถึง ข้อเปรียบเทียบ ๓ ประการที่ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ เมื่อจะทรงบำเพ็ญเพียรที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ดังนี้

- (๑) “อัคริวสสนะ” อุปมาอย่างสมณะหรือพราหมณ์ พวกใดพวกหนึ่ง แต่เพียงกายก็ยังไม่หลุดออกจากกาม [คือ วัตถุที่น่ารักใคร่] ทั้งหลายไปไม่ได้แล้วแลอยู่ บรรดากิเลสทั้งหลาย อันมีกามเป็นที่ตั้ง ความพอใจในกาม ความเชื่อใจในกาม ความหมกมุ่นในกาม ความกระหายในกาม ความกระวนกระวายในกาม ส่วนใดของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ส่วนนั้น ยังไม่ได้ละเสียด้วยดี ยังไม่ได้ระงับซ้ำ เสียด้วยดี ณ ภายใน ถึงหากว่าท่านสมณะและพราหมณ์เหล่านั้น จะได้เสวยหรือมิได้เสวย ซึ่งทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง เผ็ดร้อน อันเกิดเพราะความเพียรที่ดี ก็ไม่ควรเพื่อจะให้เกิดญาณทัสสนะ คือ ปัญญาตรัสรู้อันยอดเยี่ยมขึ้นไปเลย ฉะนั้น “อัคริวสสนะ” นี้เป็นอุปมาข้อแรกที่ไม่น่าอศจรรย เราไม่เคยได้ฟังมาแต่กาลก่อน ได้แจ่มแจ้งกะเราแล้ว (พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม ๑ ภาค ๓ - หน้า ๑๑๒ FILE 19)

โดยสรุป: ไม่สดข่มด้วยยาง ทั้งตั้งอยู่ในน้ำจะเอามาตีให้เกิดไฟ ก็มีแต่จะเหนียวเปล่า ฉันทใด สมพราหมณ์ ที่มีกายยังไม่หลุดออกจากกาม ยังมีความพอใจหลงไหลกระหายกาม ละไม่ได้ ถึงจะได้เสวยทุกขเวทนาที่เผ็ดร้อนแรงกล้า อันเกิดจากความเพียรก็ตาม ไม่ได้เสวยก็ตาม ก็ไม่ควรที่จะตรัสรู้ ฉะนั้น

(๒) “อัคริเวสสนะ” อุปมัยก็อย่างสมณะและพราหมณ์ พวกใดพวกหนึ่ง ได้หลีกออกเสียจากกามแต่เพียงกายอย่างเดียวแล้วแลอยู่ บรรดากิเลสทั้งหลายอันมีกามเป็นที่ตั้ง คือ ความพอใจในกาม ความเชื่อใยในกาม ความหมกมุ่นในกาม ความกระหายในกาม ความกระวนกระวายในกามส่วนใดของสมณะและพราหมณ์เหล่านั้น ส่วนนั้น ยังหาละได้เสียด้วยดี ยังหาระงับได้เสียด้วย ณ ภายในไม่ ถึงหากว่าสมณะและพราหมณ์เหล่านั้น จะได้เสวยหรือมิได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง เผ็ดร้อน อันเกิดเพราะความเพียรที่ดี ก็ไม่ควรเพื่อจะให้เกิดญาณทัสสนะ คือ ปัญญาตรัสรู้อย่างยอดเยี่ยมขึ้นได้ ฉะนั้น “อัคริเวสสนะ” นี้เป็นอุปมาข้อที่ ๒ ที่ไม่น่าอัศจรรย์ เราไม่เคยได้ฟังมาแต่กาลก่อน ได้แจ่มแจ้งกะเราแล้ว (พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้า 119 FILE 19)

โดยสรุป: ไม่มีสัดขุมด้วยยาง ตั้งอยู่บนบกไกลจากน้ำ จะเอามาตีให้เกิดไฟ ก็มีแต่จะเหน้อยเปล่า ฉะนั้นใด สมณพราหมณ์ที่มีกายหลีกออกแล้วจากกาม แต่ยังคงมีความพอใจหลงใหลกระหายกาม ละไม่ได้ ถึงจะได้เสวยทุกขเวทนาที่เผ็ดร้อนแรงกล้า อันเกิดจากความเพียรก็ตาม ไม่ได้เสวยก็ตาม ก็ไม่ควรที่จะตรัสรู้ ฉะนั้น

(๓) “อัคริเวสสนะ” อุปมัยก็เหมือนสมณะและพราหมณ์ พวกใดพวกหนึ่ง หลีกออกจากกามทั้งหลายส่วนกายได้แล้วแลอยู่ บรรดากิเลสทั้งหลายที่มีกามเป็นที่ตั้ง คือ ความพอใจในกาม ความเชื่อใยในกาม ความหมกมุ่นในกาม ความกระหายในกาม ความกระวนกระวายในกามส่วนใด ของสมณะและพราหมณ์เหล่านั้น ส่วนนั้น ก็ละเสียด้วยดี ระงับซ้ำเสียเป็นอันดี ณ ภายในแล้ว ถ้าหากว่าสมณะและพราหมณ์เหล่านั้น จะได้เสวยหรือมิได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง เผ็ดร้อน อันเกิดเพราะความเพียรที่ดี สมณะหรือพราหมณ์นั้น ก็ควรแท้จริงเพื่อญาณทัสสนะ คือ ปัญญาตรัสรู้ อย่างยอดเยี่ยมได้ อัคริเวสสนะ นี้เป็นอุปมาข้อที่สาม ไม่น่าอัศจรรย์ เราไม่เคยได้ฟังมาแต่กาลก่อน ได้แจ่มแจ้งกะเราแล้ว (พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้า 120 FILE 19)

โดยสรุป: ไม่มีแห่งกระาะ ทั้งตั้งอยู่บนบกไกลจากน้ำ จะเอามาตีให้ไฟยอมทำไฟให้ปรากฏได้ ฉะนั้นใด สมณพราหมณ์ที่มีกายหลีกออกแล้วจากกาม ไม่มีมีความพอใจหลงใหลกระหายกาม ละกามได้แล้ว ถึงจะได้เสวยทุกขเวทนาที่เผ็ดร้อนแรงกล้า อันเกิดจากความเพียรก็ตาม ไม่ได้เสวยก็ตาม ก็ควรที่จะตรัสรู้ ฉะนั้น

ด้วยเหตุนี้ ข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความตรัสรู้ได้จริง ต้องชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์จาก “กามฉันทะ” เสียก่อน โดยเฉพาะ ความปรารถนาในลาภสักการะที่ไม่พึงมิได้ในฐานะนั้น เพราะกิเลสอาสวะนี้ หมักคองในพื้นที่อยู่ ถึงแม้จะบำเพ็ญประพฤติดุคตบะ โหศเพียงใด ก็ไม่ควรที่จะตรัสรู้ได้ เพราะฉะนั้น การชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ได้นั้น จึงเป็นขั้นที่เกิดจากการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ด้วย “สังวร ๔ ประการ” ดังนี้

“สังวร ๔ ประการ” สำหรับบุคคลผู้มีตบะในโลกนี้

- (๑) ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ เมื่อผู้อื่นฆ่าสัตว์ ไม่เป็นผู้ดีใจ
- (๒) ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เมื่อผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่เป็นผู้ดีใจ
- (๓) ไม่พูดเท็จ ไม่ใช้อื่นให้พูดเท็จ เมื่อผู้อื่นพูดเท็จ ไม่เป็นผู้ดีใจ
- (๔) ไม่เสพกามคุณ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเสพกามคุณ เมื่อผู้อื่นเสพกามคุณ ไม่เป็นผู้ดีใจ

หลังจากนั้น จึงเจริญจิตตภาวนาให้จิตปราศจาก “นิรรมณ์-Hindrances” [กามฉันทะ-พยาบาท-ถิ่นมิทชะ-อุทธัจจกุกกุงจะ-วิจิกิจฉา-อวิชชา-อโรติ (ความขัดเคืองใจไม่ยินดี)-อกุศลธรรมทั้งปวง ย่อมละได้ด้วยเนกขัมมะ-อพยาบาท-อวิหะปะ-อาโลกสัญญา-ธรรมวัตถาน-ญาณ (ฌาน)-ความปราโมทย์-กุศลธรรมทั้งปวง] คือ จิตตสมาธิแห่งรูปฌาน โดยหมายเอา “จตุตถฌาน” [อุเบกขา-เอกัคคตา: สมาธิในวิเวก] ให้ได้ ที่เรียกว่า “จิตประภัสสร” ที่มีอุปกิเลสได้ระงับในฌานนั้นๆ ดังนี้

“นิรรมณ์ ๕” หมายถึง สิ่งที่ยกใจไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ธรรมที่ยกใจไม่ให้บรรลุคุณความดี อกุศลธรรม ที่ทำจิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง ได้แก่

- (๑) “กามฉันทะ” คือ ความพอใจในกาม ความต้องการกามคุณ
- (๒) “พยาบาท” คือ ความคิดร้าย ความขัดเคืองแค้นใจ
- (๓) “ถิ่นมิทชะ” คือ ความหดหู่และเซื่องซึม
- (๔) “อุทธัจจกุกกุงจะ” คือ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ ความกระวนกระวายกลุ่มกัณฑ์
- (๕) “วิจิกิจฉา” คือ ความลังเลสงสัย

เมื่อจิตปราศจากนิรรมณ์ทั้งหลายดีแล้ว ย่อมเป็นบาทฐานสำคัญในวิปัสสนาต่อไป ได้แก่ ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ หรือ อนุปัสสนา ๓-อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘ แต่พลานิสงส์ในการบรรลุถึง “จตุตถฌาน” ได้นั้น [จรณะ ๑๕: สีสัมปทา ๑-อภินนคปฏิปทา ๓-สังกรรม ๗-ฌาน ๔] ย่อมหมายถึงการบรรลุถึง “วิชชา” [วิชชา ๓-วิชชา ๘-อภิญญา ๖] นั่นคือ จิตที่สหระคด้วย “อาโลกสัญญา-กำหนดรู้ด้วยแสงสว่างไสวไม่ว่ากลางหรือกลางคืน” เพราะเกิดปัญญารู้อบซัดในธรรมทั้งหลายได้ นอกจากนี้ ให้พิจารณาถึงอิทธิฤทธิ์แห่ง “จตุตถฌานมี ๑๓ ประเภท” ดังนี้

“จตุตถฌานมี ๑๓ ประเภท” คือ อิทธิฤทธิ์แห่งจตุตถฌานที่ทำให้เกิดคุณวิเศษต่างๆ ๕ ประการ (พระอภิธรรมปิฎก วิกังคิ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 432-435 FILE 78) ได้แก่

(๑) **หมวดอนุปปพนิโรธ** คือ ธรรมเครื่องอยู่ที่ประณีตตอกันขึ้นไปโดยลำดับในสมาธิ

(๑) **“บาทแห่งฌานทั้งปวง”** คือ **“รูปฌาน ๔-อรูปรฌาน ๔”** และ **“นิโรธสมาบัติ”** [สัณฺญาเวทยฺนิโรธ]

(๒) **หมวดอภิญา** [อภิญา ๕] คือ ความรู้ยิ่งยวด

(๒) **“อิทธิวิธิ-อิทธิวิธญาณ”** คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้

(๓) **“ทิพโสต-ทิพโสตญาณ”** คือ ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์

(๔) **“เจโตปริยญาณ”** คือ ญาณที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้

(๕) **“ปุพเพนิวาสานุสสติ-ปุพเพนิวาสญาณ”** (ข้อ ๑ ในวิชา ๓) คือ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

(๖) **“ทิพจักขุ-ทิพจักขุญาณ”** (ข้อ ๒ ในวิชา ๓) คือ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์

(๓) **หมวดญาณ** [ญาณ ๒] คือ ปรีชาหยั่งรู้-ปัญญาหยั่งรู้

(๗) **“ยถากัมมุปคตญาณ-อติตังสญาณ”** คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีตและสาวหาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้

(๘) **“อนาคตังสญาณ”** คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคตและหยั่งผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้

(๔) **หมวดอรูปรฌาน** [ข้อ ๗ ในกรรณฐาน ๔๐] คือ อรูปรฌาน ๔ ที่เป็นบาทฐานในการเข้านิโรธสมาบัติ

(๙) **“อากาศนัญญาตณฺณาน”** คือ มนสิการว่า **“อากาศหาที่สุดมิได้”**

(๑๐) **“วิญญาณัญญาตณฺณาน”** คือ มนสิการว่า **“วิญญาณหาที่สุดมิได้”**

(๑๑) **“อากิญจัญญาตณฺณาน”** คือ มนสิการว่า **“ภาวะไม่มีอะไรเลย”**

(๑๒) **“เนวสัณฺญานาสัณฺญายตณฺณาน”** คือ มนสิการว่า **“ภาวะมีสัณฺญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัณฺญาก็ไม่ใช่”**

(๕) **หมวดโลกุตตระ** คือ ภาวะเหนือโลกียธรรม ที่จิตปราศจากกิเลสและทุกข์แล้ว

(๑๓) **“โลกุตตรจตุตถฌาน”** คือ จิตน้อมถึง **“เจโตวิมุตติ”** [สุญญตสมาธิ-อนิมิตตสมาธิ-อัปฺปนฺนิหิตสมาธิ]

ฉะนั้น หลักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น จึงเน้นการศึกษาคั่นคว้าและการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง [ไตรสิกขา: **ศีล-วินัยปิฎกทั้งปวง สมาธิ-สุตตันตปิฎกทั้งปวง ปัญญา-อภิธรรมปิฎกทั้งปวง**] ก็ให้ถือปฏิบัติ ตาม **“พุทธโอวาท ๓”** เป็นหลัก ได้แก่ (๑) ไม่ทำความชั่วทั้งปวง (๒) ทำความดีให้เพียบพร้อม (๓) ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ [จิตประภัสสร] นั่นคือ **“รูปรฌาน ๔”** [ฌาน ๔] ได้แก่ (๑) **ปฐมฌาน** = วิตก-วิจารณ์-ปีติ-สุข-เอกกัคตา (๒) **ทุติยฌาน** = ปีติ-สุข-เอกกัคตา (๓) **ตติยฌาน** = สุข-เอกกัคตา และ (๔) **จตุตถฌาน** = อุเบกขา-เอกกัคตา อนึ่ง ผู้ปฏิบัติธรรมพึงเข้าใจถึง กิเลสอีกกลุ่มหนึ่ง [กิเลสอย่างกลาง-ปริยฐานกิเลส] ที่กลุ่มกรรมบงาจิตใจให้เศร้าหมองรับคุณธรรมได้ยากเช่นเดียวกับ **“นิรวณูปกิเลส-นิรวณ”** ที่เรียกว่า **“อุปกิเลส-จิตตอุปกิเลส”** ทั้ง ๑๖ ประการ ดังนี้

“อุปกิเลส ๑๖” หมายถึง โทษเครื่องเศร้าหมอง–สิ่งที่ทำให้จิตใจให้เศร้าหมองขุ่นมัว ซึ่งรับคุณธรรมได้ยาก เรียกอีกอย่างว่า “จิตตอุปกิเลส” ได้แก่

- (๑) “**อภิชฌาวิสมโลภะ**” คือ คิดเพ่งเล็งอยากได้ โลกไม่สมควร
- (๒) “**พยาบาท**” คือ คิดร้ายเขา
- (๓) “**โกธะ**” คือ ความโกรธ
- (๔) “**อุปนาหะ**” คือ ความผูกโกรธ
- (๕) “**มัททะ**” คือ ความหวั่นความดีของผู้อื่น
- (๖) “**ปลาทะ**” คือ ความดีเสมอ
- (๗) “**อิสสา**” คือ ความริษยา
- (๘) “**มัจฉริยะ**” คือ ความตระหนี่
- (๙) “**มายา**” คือ มารยา
- (๑๐) “**สาถะ**” คือ ความโอ้อวดหลอกเขา
- (๑๑) “**ถัมภะ**” คือ ความหัวดีอวดกระด้าง
- (๑๒) “**ตารัมภะ**” คือ ความแข่งดีไม่ยอมลดละ
- (๑๓) “**มานะ**” คือ ความถือตัวทะนงตน
- (๑๔) “**อติมานะ**” คือ ดูหมิ่นเขา
- (๑๕) “**มทะ**” คือ ความมัวเมา
- (๑๖) “**ปมทะ**” คือ ความประมาทละเลยเลินเล่อ

ในบรรดาอุปกิเลสทั้ง ๑๖ อย่างนี้ ไม่สามารถทำลายทิ้งไปได้ด้วยการประพฤติตามแบบเขาเหล่า “ดาบส–ฤๅษี–เดียรถีย์–ปาริชาท” ที่ถือเป็นผู้บำเพ็ญตบะ ๕ อย่าง ได้แก่ อาบแดด ๑ อาบน้ำค้าง ๑ เป็นคนเปลือย ๑ หั่งมิได้ผิงไฟ ๑ อยู่คนเดียวในป่า ๑ หรือ เป็นคนเปลือย ไร้มารยาทเลยมือ เขาเชิญให้รับภิกษาก็ไม่มา เขาเชิญให้หยุดรับภิกษา ก็ไม่หยุด ไม่ยินดีภิกษาที่เขานำมาไว้ก่อน ไม่ยินดีภิกษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่ยินดีการเชื่อเชิญ เขาไม่รับภิกษาจากปากหม้อ ไม่รับภิกษาจากปากภาชนะ ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมธรณีประตูนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมคานนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมสากนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมท่อนไม้นำมา เป็นต้น ดังที่บรรยายมาแล้วข้างต้น ข้อพระตวัตรดังกล่าวนี้ ไม่ใช่สิ่งที่ทำให้ลดระงับอุปกิเลสทั้งหลายลงได้จากจิตใจ มีแต่กลับเพิ่มขึ้นในคนสะสมมากยิ่งขึ้น ดังเช่นในหัวข้อ “กล่าวด้วย อุปกิเลสของผู้รังเกียจบาปด้วยตบะ” (พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้า ๖๔-๖๗ FILE 15) เช่น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “นิโครธะ” – “บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ ย่อมถือนั่นตบะ เขาเป็นผู้ดีใจ มีความดำริบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นด้วยตบะนั้น เขาย่อมมัวเมา ย่อมลืมนสติ ย่อมถึงความมัวเมาด้วยตบะนั้น” หรือ “บุคคลผู้มีตบะย่อมถือนั่นตบะ เขาให้ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น ด้วยเหตุเขาเป็นผู้ดีใจ มีความดำริบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น” แม้ข้อผู้มีตบะ ถือนั่น

ตบะ ดีใจ มีความดำริบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น นี้แลย่อมเป็นอุปภิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ดังนี้ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระตถาคตผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น จึงไม่ควรหลงทางไปสรรเสริญ แนวทางแห่งการประพฤติตบะของเหล่าบรรดานักบวชในลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนา จนรวมถึง การเช่น ไหว้ นับถือ บูชาบรรดาเทพในลัทธิศาสนาอื่นๆ โดยไม่ใช้เหตุผลประกอบด้วยปัญญา ที่เป็น (๑) “**วิธีทางเชิง ตรรกวิทยา**” [Logics] ประกอบด้วยความเชื่อในปราชญ์เมธีหรือนักอนาคตศาสตร์กับการใช้เหตุผล ดังเช่น พุทธปรัชญา เป็นต้น และ (๒) “**วิธีทางวิทยาศาสตร์**” [Scientific Methods] ประกอบด้วยความเชื่อใน หลักฐานข้อมูลกับการใช้เหตุผล อย่างเช่น ทฤษฎีต้นแบบทางวิทยาศาสตร์ มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “**กฏธรรมชาติ**” [Natural Law] ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ ธรรมนิยาม ๓ หรือ นิยาม ๕ เป็นต้น จนรวมทั้ง “**อริยสัจ ๔-กิจในอริยสัจ ๔**” ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในขั้นกระบวนการวิจัยในปัจจุบัน ที่เรียกว่า “**ระเบียบวิธีวิจัย**” [Research Methodology] ซึ่งกระบวนการแสวงหาความรู้ตามแนวทาง “**มัชฌิมาปฏิปทา**” [The Middle Path] นั้น คือ ต้นแบบกระบวนการคิด ทั้ง ๒ อย่าง ดังกล่าวนั้น การศึกษาใน ด้านศาสนาเปรียบเทียบของวัฒนธรรมตะวันตกนั้น มีความก้าวหน้าในเรื่อง “**กฏธรรมชาติ**” ทั้งฝ่ายสสาร วัตถุ เช่น ฟิสิกส์ สสารพลังงาน นิวเคลียร์ ฟิสิกส์ เคมีชีววิทยา นาโนเทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น และ จิตวิทยา เช่น การทดลองโทรจิต การสะกดจิต การควบคุมจิต [Mind Control] หรือ การล้างสมอง เป็นต้น แต่ที่หน้าสนใจเป็นอย่าง คือ เทคโนโลยีการใช้จิตบังคับคอมพิวเตอร์ให้รับคำสั่งจากพลังจิต ซึ่งไม่ เกี่ยวกับการปล่อยวาง ปล่อยตามลม [ปล่อยของอาคมเวทมนต์ให้คนช่วยมีเคราะห์รับไป] หรือการเสกหนังสือ ควบนำ ตะปู โลงผี เข้าห้องกลุ่มเป้าหมาย ที่ยังเชื่อว่าเป็นศาสตร์เวทมนต์ทางเขมรขลังดินัก หรือมนต์คาถา หมากินความคิด คล้ายมนต์สะกดจิตพวกผีดิบแถบชนเผ่าในแอฟริกา [African Tribes] ในความเป็นจริงพวก มนต์คาถามีในทุกสายเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ เพียงแต่ว่าใครจะเปิดเผยกันมากน้อยแค่ไหน เพราะยังไม่มีสถาบัน เป็นทางการรับรองให้เป็นพยานในสาธารณะ เพราะเรื่องนี้มันทำให้สังคมปั่นป่วนมาแล้วในสมัยยุโรปยุค มืดก็ราวๆ ศตวรรษที่ ๑๖ เช่น ในอังกฤษมีการย่ำ บึง หรือ เผ่าทั้งเป็น พวกที่ทำตนเป็นพอมอหมอมผีจริง ผู้มี ความเชื่อในลัทธิ นิกาย ศาสนาอื่น หรือถูกไล่ความจากคนชั่ว แต่ในสมัยปัจจุบันมักเชื่อในเรื่องพวกมหา นิยมในเรื่องโหราศาสตร์มากกว่า ถึงระดับเครื่องบินโดยสารขนาดใหญ่ยังต้องนิมนต์เกจิทำพิธีปัดรังคราญ ความ จริงที่ขาดทุนไม่มีผีที่ไหนทำให้ไม่ได้กำไร ก็พวกพนักงานตัวแสบทั้งหลายนั่นเอง เพราะใช้ปัญญาผิดทาง หนึ่ง หน่วยงานที่ไร้ประสิทธิภาพเกิดจากปัญหาใหญ่ คือ “**กามฉันทะ-กามราคะ**” [นิเวรณ] คือ ความพอใจ คิดใคร่ และ “**อภิชฌาวิสมโลภะ**” [จิตตอุปภิเลส] คือ คิดเพ่งเล็งอยากได้ โลกไม่สมควร อันมีรากเหง้ามาจาก “**ราคะ-โทสะ-โมหะ**” นั่นเอง ไม่ใช่ผีวิญญูร้าย มาร ผีห่า ซาดาน ที่ไหนหรือ เรียกเป็นทางการว่า “**ตัวโง่**” เช่น การเลือกให้โอกาส “**คนชั่ว-คนเลว-คนโง่**” เป็นผู้บริหาร [ในโลกนี้ไม่มีใครว่าตัวเองโง่ มีแต่เห็นคนอื่น ว่าโง่กว่าตน เช่น พวกปาริภพชก ไม่ว่าตนโง่ แต่พยายามหาเรื่องว่าพระตถาคตเป็นเอง --ตามด้วยคำถัดไป] เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ให้สังเกตว่า พระศาสดาทรงชี้แนะในนักบวชลัทธินอกพระพุทธศาสนา ให้หันมาพิจารณาโลกในความเป็นจริง ไม่ให้โง่งมงายในความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ศีลวัตร ศีลพรต ที่ผิดๆ ไปจากกำหนดธรรมดา อันไม่สัปปายะหรือเกื้อกูลให้จิตบริสุทธิ์จากกิเลส ไม่ให้พอกพูนกิเลส ซึ่งเกิดจากความเชื่อหรือทัศนคติของบุคคล ที่เรียกว่า “ทิฏฐิ” [ทฤษฎี] คือ ความเห็น ความเห็นถ้อยผิดที่คลาดเคลื่อนจากความจริงโดยวิปริต เช่น พวกที่เชื่อความคิดเห็นของตนเอง ว่าเป็นจริง ไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น จะยืนยันกระต่ายขาเดียวทุกงาน ทำให้คนรอบข้างเบื่อบ่นในสิ่งซ้ำๆ ซากๆ นี้ คือ “เอื้อม-ระอา” ครอบงวนทำให้เกิดรำคาญ เลยไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ในสิ่งดีๆ ขึ้นในชีวิตหรือหน่วยงาน จึงต้องหนีไปสร้างความสำเร็จให้กับที่อื่น ที่รอรับความสำเร็จดังกล่าวนั้น ได้พอดี ดังนั้น จิตที่เศร้าหมองด้วยกิเลสทั้งหลายจึงเป็นจิตที่ด้อยคุณภาพและศักยภาพ เพราะไม่ประกอบด้วยปัญญาหรือการใช้เหตุผล [โยนิโสมนสิการ-ปฏิจจสมุปบาท] หรือกล่าวง่ายๆ ไม่มี “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องประกอบด้วย “สมถพลัง” [สมถนิมิต] กับ “วิปัสสนาพลัง” [วิปัสสนานิมิต] ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติอันเป็นกุศลธรรมที่อุปการะต่อสมาธิและวิปัสสนา แต่อย่างลึ้มว่า “สมธรรมชาติ-ธรรมสงบ” เหล่านี้ ไม่เพียงไปยึดมั่นติดมั่นจนเกิดการสำคัญผิดในธรรมเหล่านี้ว่า ตนได้บรรลุ “อริยมรรค-คุณวิเศษ” [อุตตริมนุสสรธรรม] แล้ว ดังนี้

- (๑) “เนกขัมมะ” [สมณธรรม] คือ ความปลอดจากความโลภ
- (๒) “อัพยาบาท” คือ ความไม่คิดร้าย
- (๓) “อาโลกัญญา” คือ ความกำหนดหมายสว่างด้วยปัญญา
- (๔) “อวิกเขปะ” คือ ความไม่หวั่นไหว
- (๕) “ธรรมวัตถาน” คือ การกำหนดธรรม
- (๖) “ญาณ” คือ ความรู้ที่คมชัด [ฌาน-สงบวิเวก ย่อมละอวิชชาได้ เช่นกัน]
- (๗) “ปราโมทย์” คือ ความชื่นบานใจ-ความร่าเริงสดใส
- (๘) “กุศลธรรมทั้งปวง” คือ ภาวะที่เจริญรุ่งเรือง
- (๙) “ปีติ” คือ ความอึดใจ-ความปลื้มใจ
- (๑๐) “ปัสสัทธิ” คือ ความสงบเย็นกายใจ-ความผ่อนคลายรื่นสบาย
- (๑๑) “สุข” คือ ความสุขจำขึ้นทั่วทั้งตัวที่ประณีตอย่างยิ่ง
- (๑๒) “สมาธิ” [เอกัคคตา] คือ ความสงบอยู่ตัวมั่นสนิทของจิตใจ ไม่มีสิ่งรบกวนร้าวระคาย
- (๑๓) “โอภาส” คือ แสงสว่างไปทั่วทั้ง ๔ ทิศ อันโชติช่วงและไพบูรณ์
- (๑๔) “อิโมกข์” คือ ศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่ง
- (๑๕) “ปัสสัทธิ” คือ ความเพียรที่พอดี
- (๑๖) “อุปปัฏฐาน” คือ สติแก่กล้า-สติชัด
- (๑๗) “อุเบกขา” คือ ความมีจิตเป็นกลาง
- (๑๘) “นิกันติ” คือ ความพอใจ-จิตใจ

ฉะนั้น การให้จิตทรงอยู่ในสภาพ ๑๘ ประการ นี้ เป็นอย่างเดียวกัน จึงไม่ใช่เรื่องง่ายในปुरुชนทั่วไป เพราะ
 สุกท้าย ก็ให้กลั่นเลือกเพียงธรรม ๓ ประการ ได้แก่ “อุเบกขา-เอกัคคตา [ญาณทัสสน-ยถาภูตญาณทัสสนะ]
 -ญาณ [วิชา-อภิญญา = “จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง” หรือ ชัมมัฏฐิติญาณ-ยถาภูตญาณ]” ใน
 ภาวะจิตดังกล่าวนี้ เรียกว่า “จิตประภัสสร-ภวังคจิต” ความสำคัญของภาวะจิตดังกล่าวนี้ คือ บาทฐานใน
 วิปัสสนาต่อไป ที่เรียกว่า “ญาณทัสสนะ-จิตตัววิปัสสนา” [ร่วมกับสติสัมปชัญญะ] ซึ่งเป็น “**ความรู้
 ความเห็นที่เกิดขึ้นพร้อมกับญาณในวิปัสสนา**” โดยที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเข้าใจในธรรมคู่ต่อไปนี้ด้วย ซึ่งก็
 หมายถึง “ไตรสิกขา-สิกขา ๓” [ศีล-สมาธิ-ปัญญา] นั่นเอง ดังนี้

(๑) มุฏฐัจจะ-อสัมปชัญญะ

(๒) สติ-สัมปชัญญะ

(๓) ปฏิสังขานพละ-ภาวนาพละ

(๔) สมณะ-วิปัสสนา

(๕) สมณนิมิต-ปັคคาหนิมิต

(๖) ปັคคาหะ-อวิกเขปะ

(๗) สิววิบัติ-ทิกฺขุวิบัติ

(๘) สิวสัมปทา-ทิกฺขุสัมปทา

(๙) สิววิสุทฺธิ-ทิกฺขุวิสุทฺธิ

(๑๐) ความหมจดแห่งทิกฺขุ-ความเพียรแห่งบุคคลผู้มีทิกฺขุอันหมจด

(๑) มุฏฐัจจะ-อสัมปชัญญะ

(๑.๑) “**มุฏฐัจจะ**” หมายถึง ความระลึกไม่ได้ ความไม่ตามระลึก ความไม่หวนระลึก ความระลึก
 ไม่ได้ อากาที่ระลึกไม่ได้ ความไม่ทรงจำ ความเลื่อนลอย ความหลงลืม อันใด นี้เรียกว่า
 “**มุฏฐัจจะ**” ฉะนั้น คำว่า “**มุฏฐัจจ**” คือ การอยู่อย่างขาดสติ สมดังที่กล่าวไว้ว่า บรรดา
 ธรรมเหล่านั้น “**มุฏฐัจจะ**” คืออะไร คือ ไม่มีสติ ระลึกตามไปไม่ได้ ระลึกย้อนไปก็ไม่ได้
 นึกไม่ออก จำไม่ได้ ฟั่นเฟือน หลงลืม นี้เรียกว่า “**มุฏฐัจจะ**”

(๑.๒) “**อสัมปชัญญะ**” หมายถึง ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความ
 ไม่รู้ตามความเป็นจริง ความไม่แทงตลอด ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดย
 รอบคอบ ความไม่พินิจ ความไม่พิจารณา ความไม่กระทำให้ประจักษ์ ความทรมานปัญญา
 ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง ความลุ่มหลง ความหลงไหล อวิชา โอะมะคืออวิชา
 โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยฐานคืออวิชา ลิมคืออวิชา อกุศลมูลคือโมหะ อัน
 ใด นี้เรียกว่า “**อสัมปชัญญะ**” คำว่า “**อสมฺปชญญ**” ได้แก่ “**อวิชา**” นั่นเอง ที่ท่านกล่าวไว้
 อย่างนี้ว่า บรรดาธรรมเหล่านั้น “**อสัมปชัญญะ**” คือ อะไร คือ ความไม่รู้ ไม่เห็น เป็นต้น
 ขัดข้องเพราะอวิชา ความหลง อกุศลมูล

(๒) สติ-สัมปชัญญะ

- (๒.๑) “**สติ**” หมายถึง สติ: ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ: กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ อันใด นี้เรียกว่า “**สติ**” คำว่า “**สติพล**” ก็คือ สตินั่นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความไม่มีสติ คำว่า “**สมาธิพล**” ก็คือ **สมาธิ** นั้นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความฟุ้งซ่าน คำว่า “**สมถะ**” คือ **สมาธิ** และ คำว่า “**วิปัสสนา**” คือ **ปัญญา**
- (๒.๒) “**สัมปชัญญะ**” หมายถึง **ปัญญา**: กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก **ปัญญา**: ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ อันใด นี้เรียกว่า “**สัมปชัญญะ**” ฉะนั้น “**สัมปชัญญะ**” คือ **ญาณ** [ความรู้]

(๓) ปฏิสังขานพละ-ภาวนาพละ

- (๓.๑) “**ปฏิสังขานพละ**” [กำลังคือการพิจารณา] หมายถึง **ปัญญา**: กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก **ปัญญา**: ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ อันใด นี้เรียกว่า “**กำลังคือการพิจารณา**”
- (๓.๒) “**ภาวนาพละ**” [กำลังคือภาวนา] หมายถึง การเสพ การเจริญ การทำให้มาก ซึ่งกุศลธรรมทั้งหลาย อันใด นี้เรียกว่า “**กำลังคือภาวนา**” โทษมงคลแม่ทั้ง ๗ ได้แก่ (๑) “**สติ**” ความระลึกได้ สำนักพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง (๒) “**ฉัมมวิจยะ**” ความเพียรธรรม ความสอดคล้องสืบค้นธรรม (๓) “**วิริยะ**” ความเพียร (๔) “**ปีติ**” ความอิ่มใจ (๕) “**ปัสสัทธา**” ความผ่อนคลาย สงบเย็นกายใจ (๖) “**สมาธิ**” ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ในอารมณ์ (๗) “**อุเบกขา**” ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง จัดเป็น “**กำลังคือภาวนา**”

(๔) สมณะ-วิปัสสนา

(๔.๑) “**สมณะ**” หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ อันใด นี้เรียกว่า “**สมณะ**” ฉะนั้น คำว่า “**สมณะ**” คือ *สมาธิ* และ คำว่า “**วิปัสสนา**” คือ *ปัญญา* ฉะนั้น “**สมณะ**” นั่นเอง ชื่อว่า “**สมถนิมิต**” ด้วยอำนาจนิมิตแห่งสมณะ ที่ถือเอาอาการนั้นแล้ว ฟังให้เป็นไปอีก แม้นใน “**ปັคคาหนิมิต**” [นิมิตที่เกิดเพราะความเพียร] ก็นัยนี้เช่นกัน

(๔.๒) “**วิปัสสนา**” หมายถึง **ปัญญา**: กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก **ปัญญา**: ปัญญินทริย ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิอันใด นี้เรียกว่า “**วิปัสสนา**”

(๕) สมถนิมิต-ปັคคาหนิมิต

(๕.๑) “**สมถนิมิต**” หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ อันใด นี้เรียกว่า “**สมถนิมิต**”

(๕.๒) “**ปັคคาหนิมิต**” หมายถึง การปรารถนาคความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดุสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประดับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทริย วิริยพละ สัมมาวายามะ อันใด นี้เรียกว่า “**ปັคคาหนิมิต**”

(๖) ปັคคาหะ-อวิกเขปะ

(๖.๑) “**ปັคคาหะ**” หมายถึง การปรารถนาคความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดุสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประดับประคองธุระ วิริยะ วิริยินทริย วิริยพละ สัมมาวายามะ อันใด นี้เรียกว่า “**ปັคคาหะ**”

(๖.๒) “**อวิกเขปะ**” หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบสมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ อันใด นี้เรียกว่า “**อวิกเขปะ**”

(๗) สิววิบัติ-ทิววิปฏิบัติ

(๗.๑) **“สิววิบัติ”** หมายถึง ความล่องละเมิดทางกาย ความล่องละเมิดทางวาจา ความล่องละเมิดทางกายและทางวาจา อันใด นี้เรียกว่า **“สิววิบัติ”** ความเป็นผู้ทุศีลแม้ทั้งหมด จัดเป็น **“สิววิบัติ”** ฉะนั้น คำว่า **“สิววิปฏิบัติ”** หมายถึง ความไม่สำรวมอันเป็นตุการทำให้พินาศ ที่ท่านกล่าวไว้ว่า “บรรดาธรรมเหล่านั้น **“สิววิบัติ”** คืออะไร คือ ความล่องละเมิดทางกาย เป็นต้น ความเป็นผู้ทุศีล ทุกอย่าง ชื่อว่า **“สิววิบัติ”** คำว่า **“ทิววิปฏิบัติ”** หมายถึง มิจฉาทิวอันเป็นตุการทำให้พินาศ ที่มาแล้วอย่างนี้ว่า บรรดาธรรมเหล่านั้น **“ทิววิปฏิบัติ”** คือ อะไร คือ ความเห็นที่ว่าให้ท่านไม่มีผล บุษามิมีผล เป็นต้น

(๗.๒) **“ทิววิปฏิบัติ”** หมายถึง ความเห็นว่า: (๑) ทานที่ให้แล้วไม่มีผล (๒) การบูชาไม่มีผล (๓) การบวงสรวงไม่มีผล (๔) ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี (๕) โลกนี้ไม่มี (๖) โลกอื่นไม่มี (๗) มารดาไม่มี (๘) บิดาไม่มี (๙) สัตว์ที่จุดและอุบัตินี้ไม่มี (๑๐) สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบไม่มีในโลก สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้งซึ่ง โลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้ไม่มีในโลก ดังนี้ ทิวจิตความเห็นไปข้างทิว ปาชัญญคือทิว กันดารคือทิว ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิว ความผันแปรแห่งทิว สัญโญชนคือทิว ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ การถือโดยวิปลาต มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า **“ทิววิปฏิบัติ”** มิจฉาทิวแม้ทั้งหมด จัดเป็น **“ทิววิปฏิบัติ”**

(๘) สิวสัมปทา-ทิวสัมปทา

(๘.๑) **“สิวสัมปทา”** หมายถึง ความไม่ล่องละเมิดทางกาย ความไม่ล่องละเมิดทางวาจา ความไม่ล่องละเมิดทางกายและทางวาจา สิวสังวรแม้ทั้งหมด จัดเป็น **“สิวสัมปทา”** ฉะนั้น

คำว่า **“สิวสัมปทา”** ความว่า **“สิวสังวร”** [**“สิวสังวร”**] คือ ความเสงี่ยม อหยาสัยงาม รักความประณีตหมดจดเรียบร้อยงดงาม มักคู่กับ **“ขันติ”** คือ ความอดทน อดได้ทนได้เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ เรียกว่า **“ธรรมทำให้งาม ๒”**] นั่นเอง ที่กล่าวไว้ข้างต้นอย่างนี้ว่า บรรดาธรรมเหล่านั้น **“สิวสัมปทา”** คือ อะไร คือ ความไม่ล่องละเมิดทางกาย ดังนี้ เรียกชื่อว่า **“สิวสัมปทา”** เพราะยังศีลให้ถึงพร้อมบริบูรณ์ แต่คำที่กล่าวในที่นี้ว่า **“สิวสังวรทั้งหมด”** ชื่อว่า **“สิวสัมปทา”** นี้ กล่าวไว้ เพื่อจะรวมเอาความไม่ล่องละเมิดทางใจเข้ามาด้วยให้ครบถ้วน และ คำว่า **“ทิวสัมปทา”** หมายถึง **“ญาณอันเป็นเครื่องทำทิวให้บริบูรณ์”** ที่มาแล้วอย่างนี้ว่า บรรดาธรรมเหล่านั้น **“ทิวสัมปทา”** คืออะไร คือ ความรู้ความเข้าใจเช่นนี้ว่า ให้ท่านมีผล บุษามีผล เป็นต้น ซึ่งท่านผู้รู้ทั้งหลายทำความข้อนี้ให้แจ้งแล้ว จึงประกาศไว้

(๘.๒) **“ทฤษฎีสัมปทา”** หมายถึง ความเห็นว่า (๑) ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผล (๒) การบูชาย่อมมีผล (๒) การบวงสรวงย่อมมีผล (๓) ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วมีอยู่ (๔) โลกนี้มีอยู่ (๕) โลกอื่นมีอยู่ (๖) มารคามีอยู่ (๗) บิคามีอยู่ (๘) สัตว์ที่จุติและอุบัติมีอยู่ (๙) สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีอยู่ในโลก (๑๐) สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้ง ซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลก ดังนี้ **ปัญญา:** กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก **ปัญญา:** ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทฤษฎีมีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า **“ทฤษฎีสัมปทา”** สัมมาทฤษฎีแม้ทั้งหมด จัดเป็น **“ทฤษฎีสัมปทา”**

(๙) สิววิสุทธิตฤษฎี-ทฤษฎีวิสุทธิตฤษฎี

(๙.๑) **“สิววิสุทธิตฤษฎี”** หมายถึง ความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ความไม่ล่วงละเมิดทางวาจา ความไม่ล่วงละเมิดทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า **“สิววิสุทธิตฤษฎี”** สิวสังวรแม้ทั้งหมด จัดเป็น **“สิววิสุทธิตฤษฎี”**

(๙.๒) **“ทฤษฎีวิสุทธิตฤษฎี”** หมายถึง ญาณเป็นเครื่องรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน [กัมมัสสกตาญาณ] ญาณอันสมควรแก่การหยั่งรู้อริยสัจจ์ [สัจจानุโลมิคญาณ] ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยมรรค [มัลลคญาณ] ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยผล [ผลญาณ]

(๑๐) ความหมจดแห่งทฤษฎี-ความเพียรแห่งบุคคลผู้มีทฤษฎีอันหมจด

(๑๐.๑) **“ความหมจดแห่งทฤษฎี”** หมายถึง **ปัญญา:** กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก **ปัญญา:** ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทฤษฎี

(๑๐.๒) **“ความเพียรแห่งบุคคลผู้มีทฤษฎีอันหมจด”** หมายถึง การปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประดับประคองธุระ วิริยะ วิริอินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ

สำหรับนัยสำคัญของคำว่า “วิปัสสนาภาวนา” นั้น ให้พิจารณาถึง (๑) “อนุปพพลักขา” ได้แก่ “ไตรสิกขา” คือ ศีล-สมาธิ-ปัญญา (๒) “อนุปพพกิริยา” ได้แก่ รุคังคกรรม ๑๓ (๓) “อนุปพพปฏิปทา” ได้แก่ อนุปัสสนา ๗-มหาวิทยาลัย ๑๘-การจำแนกอารมณ์ ๓๘-โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในข้อสุดท้ายนี้ คือ วิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยตรง โดยเริ่มแต่การพัฒนาสติให้มั่นคงดำรงมั่นจาก “สติปัฏฐาน ๔” ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ คือ พิจารณาใน กายานุปัสสนา-เวทนานุปัสสนา-จิตตานุปัสสนา-สัมมานุปัสสนา คือ พิจารณาสภาวธรรม เหล่านี้ให้เห็น “สามัญลักษณะที่แท้จริงโดยไตรลักษณ์” ที่ต้องกำหนดสติตามพิจารณาอยู่บ่อยๆ เพื่อให้เกิด ปัญญาในวิปัสสนาให้มาก

อนุปัสสนา ๗

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “ขวนปัญญา” (ปัญญาเร็ว) ให้บริบูรณ์
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นสภาพแห่งทุกข์ ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “นิพเพธิกปัญญา” (ปัญญาทำลายกิเลส) ให้บริบูรณ์
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “มหาปัญญา” (ปัญญามาก) ให้บริบูรณ์
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “ติกขปัญญา” (ปัญญาคมกล้า) ให้บริบูรณ์
- (๕) “วิราคานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความคลายกำหนดในราคะ ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “วิบูลปัญญา” (ปัญญากว้างขวาง) ให้บริบูรณ์
- (๖) “นิโรธานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความดับแห่งสมุทัยโดยความเป็นเหตุเกิด ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “คัมภีรปัญญา” (ปัญญาลึกซึ้ง) ให้บริบูรณ์
- (๗) “ปฏินิสัสคคานุปัสสนา” คือ พิจารณาความถึอมั่นตั้งไว้ด้วยความถึอผิตยิถึอมนั ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “อัสสามันตปัญญา” (ปัญญาไม่ไถล) ให้บริบูรณ์

“ปัญญา ๑๐” หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา ได้แก่

- (๑) “ชวนปัญญา” — **ปัญญาเร็ว** โดยเจริญ “อนิจจานุปัสสนา” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “นิพเพธิกปัญญา” — **ปัญญาทำลายกิเลส** โดยเจริญ “ทุกขานุปัสสนา” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “มหาปัญญา” — **ปัญญามาก** โดยเจริญ “อนัตตานุปัสสนา” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “ติกขปัญญา” — **ปัญญาคมกล้า** โดยเจริญ “นิพพิทานุปัสสนา” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “วิบูลปัญญา” — **ปัญญากว้างขวาง** โดยเจริญ “วิราคานุปัสสนา” [ดับความกระหายวัฏฏะ]
- (๖) “คัมภีรปัญญา” — **ปัญญาลึกซึ้ง** โดยเจริญ “นิโรธานุปัสสนา” [ดับกิเลส]
- (๗) “อัสถามันตปัญญา” — **ปัญญาไม่ใกล้** โดยเจริญ “ปฏินิสัคคานุปัสสนา” [สลัดคืน]
- (๘) “ปฏิสัมภิตา ๔” — **ปัญญาแตกฉาน** โดยเจริญ “อนุปัสสนา ๗” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “ปูลูปัญญา” — **ปัญญาแน่นหนา** โดยเจริญ “ปัญญา ๘” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “หาสปัญญา” — **ปัญญาเร่งรีบ** โดยเจริญ “ปัญญา ๙” [ทิพยจักขุ-ปัญญาจักขุ]

มหาวิปัสสนา ๑๘

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความทุกข์
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่ใช่ตัวตน
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย
- (๕) “วิราคานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความคลายกำหนด
- (๖) “นิโรธานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความดับ
- (๗) “ปฏินิสัคคานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความสลัดคืน
- (๘) “ขยานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความสิ้นไป
- (๙) “วยานุปัสสนา” คือ การเห็นความเสื่อมไป
- (๑๐) “วิปริณามานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความแปรปรวน
- (๑๑) “อนิมิตตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่มีเครื่องหมาย
- (๑๒) “อัปป์นิหิตานุปัสสนา” คือ การเห็นธรรมไม่มีที่ตั้ง
- (๑๓) “สุญญตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเป็นความว่างเปล่า
- (๑๔) “อธิปัญญาธรรมวิปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง
- (๑๕) “ยถาคตญาณทัสนะ” คือ ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง
- (๑๖) “อาทีนวานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นโทษ
- (๑๗) “ปฏิสังขานุปัสสนา” คือ การพิจารณาหาทาง
- (๑๘) “วิวัฏฏณานุปัสสนา” คือ การพิจารณาการเห็นอุบายที่จะหลีกไป

จิตตานุปัตสนาสติปฏิฐาน

จำแนกอารมณ์ของจิต (การจำแนกอารมณ์ ๓๘)

(พระสูตรต้นปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 314-315 FILE 14)

บรรดาบทเหล่านี้

บทว่า “จิตมีราคะ ๘” คือจิตที่เกิดพร้อมด้วยโลภะ ๘ อย่าง

บทว่า “จิตปราศจากราคะ ๘” คือ **จิตที่เป็นกุศล** แต่ **อพยากฤตฝ่ายโลกิยะ** แต่ข้อนี้ เป็นการพิจารณา มิใช่เป็นการขมุนมธรรม เพราะฉะนั้นในคำว่า **จิตมีราคะ** นี้ จึงไม่ได้โลกุตรจิต แม้แต่บทเดียว อกุศลจิต ๔ ดวง ที่เหลือ จึงไม่เข้าบทต้น ไม่เข้าบทหลัง

บทว่า “จิตมีโทสะ ๒” ได้แก่ จิต ๒ ดวง ที่เกิดพร้อมด้วยโทมนัส

บทว่า “จิตปราศจากโทสะ ๒” ได้แก่ จิตที่เป็น **กุศล** และ **อพยากฤตฝ่ายโลกิยะ** อกุศลจิต ๑๐ ดวงที่เหลือ ไม่เข้าบทต้น ไม่เข้าบทหลัง

บทว่า “จิตมีโมหะ ๒” ได้แก่ จิต ๒ ดวง คือ จิตที่เกิดพร้อมด้วย **วิจิกิจฉา** ดวง ๑ ที่เกิดพร้อมด้วย **อุทธัจจะ** ดวง ๑ แต่เพราะโมหะย่อมเกิดได้ในอกุศลจิตทั้งหมด ฉะนั้น แม้อกุศลจิตที่เหลือ ก็ควรได้ใน บทว่าจิตมีโมหะนี้ โดยแท้ จริงอยู่ อกุศลจิต ๑๒ (โลกมุล ๘ โทสมุล ๒ โมหมุล ๒) ท่านประมวลไว้ใน ทุกกะ (หมวด ๒) นี้เท่านั้น

บทว่า “จิตปราศจากโมหะ ๒” ได้แก่ จิตที่เป็น **กุศล** และ **อพยากฤตฝ่ายโลกิยะ**

รวม ๒๔ อารมณ์

บทว่า “จิตหดหู่ ๑” ได้แก่ จิตที่ตกไปใน **ฉันทมิถะ** ก็จิตที่ตกไปในฉันทมิถะนั้น ชื่อว่า **จิตหดหู่**

บทว่า “จิตฟุ้งซ่าน ๑” ได้แก่ จิตที่เกิดพร้อมด้วย **อุทธัจจะ** จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุทธัจจะนั้น ชื่อว่า **จิตฟุ้งซ่าน**

บทว่า “จิตเป็นมหัคคตะ ๒” ได้แก่ จิตที่เป็น **รูปาวจร** และ **อรุปาวจร**

บทว่า “จิตไม่เป็นมหัคคตะ ๑” ได้แก่ จิตที่เป็น **กามาวจร**

บทว่า “สูตตุร ๑” **จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า** ได้แก่ จิตที่เป็น **กามาวจร**

บทว่า “อนุตตุร ๒” **จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า** ได้แก่ จิตที่เป็น **รูปาวจร** และ **อรุปาวจร** แม้ในจิตเหล่านั้น จิตที่ชื่อว่า **สูตตุระ** ได้แก่ จิตเป็นรูปาวจร จิตชื่อว่า **อนุตตุระ** ได้แก่ จิตที่เป็นอรุปาวจร

บทว่า “สุมาหิต ๒” **จิตตั้งมั่นแล้ว** ได้แก่ **อัปนาสมาธิ** หรือ **อุปจารสมาธิ**

บทว่า “อสมายิต ๑” **จิตไม่ตั้งมั่น** ได้แก่ จิตที่เว้นจากสมาธิทั้งสอง

บทว่า “วิมุตต์ ๒” **จิตหลุดพ้น** ได้แก่ จิตหลุดพ้นด้วย **ตัทธวิมุตติ** และ **วิกัมภณวิมุตติ**

บทว่า “อวิมุตต์ ๑” **จิตไม่หลุดพ้น** ได้แก่ จิตที่เว้นจากวิมุตติทั้งสอง ส่วน สมุจเฉทวิมุตติ ปฏิปัตสทธิวิมุตติ และ นิสสรณวิมุตติ ไม่มีโอกาสในบทนี้เลย

รวม ๑๔ อารมณ์

“โพธิปักขิยธรรม ๓๗” เป็นลำดับก่อน ซึ่งหมายถึง ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ นั่นคือ เกื้อกูลแก่ การตรัสรู้ ธรรมที่เกี่ยวพันแก่อริยมรรค ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ได้แก่ (๑) สติปัฏฐาน ๔ (๒) สัมมปธาน ๔ (๓) อธิวิบาธ ๔ (๔) อินทริย ๕ (๕) พละ ๕ (๖) โพชฌงค์ ๗ (๗) อริยมรรคมีองค์ ๘ ดังนี้

(๑) “สติปัฏฐาน ๔” หมายถึง ที่ตั้งของสติ-การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน ซึ่งทำให้ลู่ถึง “อนัตตานุปัสสนายถาภูตญาณ” [ขลา ปธาน] นั่นคือ ปัญญาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ ในความหมายรวมๆ ฉะนั้น การเจริญธรรม “มหาสติปัฏฐาน ๔” นี้ เป็นด้านแรกแห่งการปฏิบัติธรรม ที่เรียกว่า “อริยมรรค” ได้แก่

- (๑) “กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน” คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา โดยจำแนกวิธีปฏิบัติไว้หลายอย่าง นั่นคือ (๑) “อานาปานสติ” กำหนดคณิกขณะลมหายใจเข้าออก “อัสสาสะ-ปัสสาสะ” ควรใช้เจริญตามในขั้นแรก (๒) “อิริยาบถ” กำหนดรู้ทันอิริยาบถ (๓) “สัมปชัญญะ” สร้างสัมปชัญญะในการกระทำเคลื่อนไหวทุกอย่าง (๔) “ปฏิกุลมณสิการ” พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ (๕) “ธาตุมนสิการ” พิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆ และ (๖) “นวลิวถิกา” พิจารณาซากศพในสภาพต่างๆ อันแปลกกันไป ใน ๘ ระยะเวลา ให้เห็นคติธรรมดาของร่างกาย ของผู้อื่นเช่นใด ของตนก็จักเป็นเช่นนั้น
- (๒) “เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน” คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา นั่นคือ มีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดเวทนาอันเป็น สุขก็ดี-ทุกข์ก็ดี-เฉยๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นสามิส [มีเครื่องหล่อ-วัตถุ] และเป็นนิรามิส [เป็นอิสระ] ตามที่เป็น ไปอยู่ในขณะนั้นๆ
- (๓) “จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน” คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา นั่นคือ มีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดจิตของตนที่ มีราคะ-ไม่มีราคะ-มีโทสะ-ไม่มีโทสะ-มีโมหะ-ไม่มีโมหะ-เศร้าหมองหรือ ผ่องแผ้ว-ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ
- (๔) “ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน” คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา นั่นคือ มีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นีวรณ ๕-ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-โพชฌงค์ ๗-อริยสัจ ๔ ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้นๆ

- (๒) “สัมมุปปธาน ๔-ปธาน ๔” หมายถึง ความเพียร-ความเพียรชอบ ความเพียรใหญ่ ได้แก่
- (๑) “สังวรปธาน” คือ เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น นั่นคือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น [ให้พิจารณาถึง “อินทริยสังวร” กับ “สติสังวร”]
 - (๒) “ปหานปธาน” คือ เพียรละหรือเพียรกำจัด นั่นคือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
 - (๓) “ภาวนापธาน” คือ เพียรเจริญ-เพียรก่อให้เกิด นั่นคือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น
 - (๔) “อนุรักษนาปธาน” คือ เพียรรักษา นั่นคือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้นไปจน ไพบูลย์ [ให้พิจารณาถึง “อารักขกัมมัญฐาน” เพื่อความไม่ประมาท]
- (๓) “อิทธิบาท ๔” หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ-คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ซึ่งต้องเป็นองค์ประกอบภายในคน ที่เรียกว่า “พลังความคิด-ขวัญกำลังใจ-แรงกดดันจิตใจ” ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ ความเป็นเลิศ ความถึงพร้อมสมบูรณ์ในทุกด้าน ได้แก่
- (๑) “ฉันทะ” คือ ความพอใจ นั่นคือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป = “พอใจ-ศรัทธาเลื่อมใส”
 - (๒) “วิริยะ” คือ ความเพียร นั่นคือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดย = “ขยัน-อดทน-บากบั่น”
 - (๓) “จิตตะ” คือ ความคิดมุ่งไป นั่นคือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ = “มุ่งมั่น”
 - (๔) “วิมังสา” คือ ความไตร่ตรอง-ทอดลอง นั่นคือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อสงสัยย่อมนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น = “คิด-วิเคราะห์-แยกแยะ-หาผล-ปรับปรุงแก้ไข”
- (๔) “อินทริย ๕” หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน ซึ่งธรรมที่ตรงกันข้ามแต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้ ได้แก่
- (๑) “สัทธา-สัทธินทริย” คือ ความเชื่อ ย่อมระงับปิดกั้นความรู้ศรัทธา-อสังขะ
 - (๒) “วิริยะ-วิริยินทริย” คือ ความเพียร ย่อมระงับปิดกั้นความเกียจคร้าน-โกธสังขะ
 - (๓) “สติ-สตินทริย” คือ ความระลึกได้ ย่อมระงับปิดกั้นความประมาท-ปมาทะ
 - (๔) “สมาธิ-สมาธินทริย” คือ ความตั้งจิตมั่น ย่อมระงับปิดกั้นความฟุ้งซ่าน-อุทธัจจะ
 - (๕) “ปัญญา-ปัญญินทริย” คือ ความรู้ทั่วชัด ย่อมระงับปิดกั้นความหลงลืมสติ-โมหะ หรือ “อสัมปชัญญะ” คือ ความไม่รู้ไม่เห็น ชัดข้องเพราะ อวิชชา-ความหลง-อกุศลมูล หรือ “มูถฐัจจะ” คือ การอยู่อย่างขาดสติ-ไม่มีสติ-ระลึกตามไปไม่ได้-ระลึกย้อนไปก็ไม่ได้-นึกไม่ออก-จำไม่ได้-พันเพื่อน-หลงลืม-หลงเลื่อน-หลงไหลไป-หลงพร้อม คือ “สมุโมหวิหาโร” แปลว่า “อยู่ด้วยความหลง” [ตั้งมั่นไม่มัว]

(๕) “**พละ ๕**” หมายถึง **ธรรมที่เป็นกำลัง** [ขวัญพลังใจ-แรงบันดาล-จิตที่ตั้งมั่น เลื่อมใส ศรัทธา = อธิโมกข์] **ให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง** ซึ่ง**ธรรมที่ตรงกันข้ามแต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้** [ดูปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกับ อินทรีย์ ๕] ได้แก่

- (๑) “**สัทธา-สัทธาพละ**” คือ **ความเชื่อ** นั่นคือ เลื่อมใส ศรัทธา เชื่อมมั่นในอริยมรรค ระวัง-**อสังข**
- (๒) “**วิริยะ-วิริยพละ**” คือ **ความเพียร** นั่นคือ เพียรชอบในการละชั่วทำดี ระวัง-**โกสัชชะ**
- (๓) “**สติ-สติพละ**” คือ **ความระลึกได้** นั่นคือ ไม่หลงลืม เลื่อนลอย ระวัง-**ปมาทะ**
- (๔) “**สมาธิ-สมาธิพละ**” คือ **ความตั้งจิตมั่น** นั่นคือ ไม่ฟุ้งซ่านตัดสาย ระวัง-**อุทธัจจะ**
- (๕) “**ปัญญา-ปัญญาพละ**” คือ **ความรู้ทั่วชัด** นั่นคือ โยนิโสมนสิการ ฉลาดคิดถูกวิธี ระวัง-**โมหะ**

(๖) “**โพชฌงค์ ๗**” หมายถึง **ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้-องค์ธรรมตรัสรู้** ได้แก่

- (๑) “**สติ**” คือ **ความระลึกได้-สำนึกพร้อมอยู่-ใจอยู่กับกิจ-จิตอยู่กับเรื่อง** ย่อมทำให้เกิด “**อุปฏฐาน**” นั่นคือ สติชัด ประกอบด้วย “**สัมปชัญญะ ๔**”
- (๒) “**ขัมมวิจยะ**” คือ **ความเพียรธรรม-ความสอดส่องสืบค้นธรรม-สามารถจำแนกแจกธรรมได้** ทำให้เกิด “**ญาณ**” นั่นคือ ความรู้ที่คมชัด
- (๓) “**วิริยะ**” คือ **ความเพียรบากบั่นเพื่อทำดีละชั่ว** ทำให้เกิด “**ปีติคาหะ**” นั่นคือ ความเพียรที่พอดี ที่ตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ คือ “**ชาคริยานุโยค**” หรือ หมั่นประกอบกุศลธรรม คือ “**กุศลธัมมานุโยค**”
- (๔) “**ปีติ**” คือ **ความอิมใจ ความค้ำค้ำในใจ** ทำให้เกิด “**อธิโมกข์**” นั่นคือ ศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสท่วมล้นอย่างยิ่ง
- (๕) “**ปัสสัทธิ**” คือ **ความผ่อนคลายสงบเย็นกายใจ-ความอิมใจปลาบปลื้ม** ทำให้เกิด “**สุข**” (ปราโมทย์) นั่นคือ ความสุขนำชื่นทั่วทั้งตัวที่ประณีตอย่างยิ่ง
- (๖) “**สมาธิ**” คือ **ความมีใจตั้งมั่น-จิตสงบแน่วแน่ในอารมณ์เดียว-ไม่ฟุ้งซ่าน** ทำให้เกิด “**จตุตถฌาน-อัปปนาสมาธิ**” นั่นคือ สมาธิที่แน่วแน่ หรือ “**เอกัคคตา**” คือ ความมีอารมณ์เป็นอันเดียวตามระดับชั้นฌานทั้ง ๔ จนเป็นสมาธิในวิปัสสนา
- (๗) “**อุเบกขา**” คือ **ความมีใจเป็นกลางที่ลงตัวสนิทเพราะเห็นตามเป็นจริง** ทำให้เกิด “**ตัตถมัชฌัตตตา-ตัตถมัชฌัตตุเปกขา**” นั่นคือ ความเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ ที่ผ่านเข้ามาภาวะที่จิตและเจตสิกตั้งอยู่ในความเป็นกลาง

(๗) “มรรคมีองค์ ๘” หมายถึง “ทางมีองค์แปดประการ อันประเสริฐ” เปรียบเทียบกับ “จริยา ๘” คือ ความประพฤติ ได้แก่

- (๑) “สัมมาทิฐิ” คือ เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรือวิจัยัจ ๔ หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้อกุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือ เห็นปฏิจสมุปบาท = **ทัสสนจริยา** –การเห็นแจ้ง
- (๒) “สัมมาสังกัปปะ” คือ คำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปป์ อพยาบาทสังกัปป์ อวิหิงสาสังกัปป์ = **อภิโรปจริยา** –มีกระบวนทัศน์
- (๓) “สัมมาวาจา” คือ เจรจาชอบ ได้แก่ วชิสุจิริต ๔ = **ปริคคหจริยา** –สำรวจมาจา
- (๔) “สัมมากัมมันตะ” คือ กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจิริต ๓ = **สมุฏฐานจริยา** –สร้างสรรค์
- (๕) “สัมมาอาชีวะ” คือ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ประกอบสัมมาชีพ = **โวทานจริยา** –ความบริสุทธิ์
- (๖) “สัมมาวายามะ” คือ พยายามชอบ ได้แก่ สัมมัปปธาน ๔ = **ปักคหจริยา** –หมั่นพากเพียร
- (๗) “สัมมาสติ” คือ ระลึกรชอบ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ = **อุปัฏฐานจริยา** –สติชัดแก่กล้า
- (๘) “สัมมาสมาธิ” คือ ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน ๔ = **อวิกเขปจริยา** –จิตสงบตั้งมั่นสนิท

เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความเข้าใจในภาพรวมแห่งการเจริญภาวนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาดีแล้ว นั่นคือ

(๑) “อนุปัพพสิกขา” ได้แก่ “ไตรสิกขา” คือ ศีล-สมาธิ-ปัญญา (๒) “อนุปัพพกิริยา” ได้แก่ ชุติกรรม ๑๓ และ (๓) “อนุปัพพปฏิบัติ” ได้แก่ อนุปัสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘-การจำแนกอารมณ์ ๓๘-โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในอันดับต่อไปนี้ คือ “การเจริญวิปัสสนาภาวนา” หรือ “การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน” ที่ดำเนินด้วยปัญญาใน “ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ” โดยมีลำดับ ดังนี้

- (๑) อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์
- (๒) เหตุปัจจัยแห่งทุกข์
- (๓) การทบทวนขั้น ๕-ภูฐานคามินีปฏิบัติ-วิปัสสนาญาณ ๑๐
- (๔) อริยมรรค ๔
- (๕) อริยผล ๔
- (๖) การตรัสรู้-สัมโพธิ

“ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ” หมายถึง ความหยั่งรู้ ในที่นี้หมายถึงญาณที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับ ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด ได้แก่

(๑) อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์

(๑) “นามรูปปริจเฉทญาณ” คือ ญาณกำหนดจำแนกรูปนามและรูป นั่นคือ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีแต่ รูปธรรมและนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่า อะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม ซึ่งทำให้ เห็น “ขั้น ๕” [อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์-สังสารทุกข์] ทั้งหมด = “ขั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒” รวมทั้ง “อริยสัจ ๔”

(๒) เหตุปัจจัยแห่งทุกข์

(๒) “ปัจจัยปริคคหญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป นั่นคือ รู้ว่า รูปธรรมและ นามธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัย และเป็นปัจจัยแก่กัน อาศัยกัน โดยรู้ตามแนว “ปัจจุสมุปบาท” ก็ดี ตามแนว “กฎแห่งกรรม” ก็ดี ตามแนว “วิญญูะ ๓” ก็ดี เป็นต้น ซึ่งทำให้เห็น “ปัจจุสมุปบาท ๑๒” และ “ปัจจุสมุปป็นนธรรม” [ภวจักร] ทั้งหมด = “ปัจจุสมุปบาท ๑๒”

(๓) การทบทวนขั้น ๕-ภูฏฐานคามินีปฏิบัติทา-วิปัสสนาญาณ ๑๐

(๔) “อุทยัพพยานุสัสนาญาณ” คือ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ นั่นคือ พิจารณาความ เกิดขึ้นและความดับไปแห่งเบญจขันธ์ จนเห็นชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นครั้งแล้วก็ต้องดับ ไป ล้วนเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปทั้งหมด [จากข้อ ๔-๑๒ = วิปัสสนาญาณ ๕] = “ปัญญาเห็นธรรม” [ไตรลักษณ์ กับ กิจในอริยสัจ ๔] ได้แก่ ปริชญานา-ปหานะ-สังจิกิริยา-ภาวนา]

(๕) “ภังคานุสัสนาญาณ” คือ ญาณอันตามเห็นความสลาย นั่นคือ เมื่อเห็นความเกิดดับเช่นนั้น แล้วคำนึงเด่นชัดใน ส่วนความดับอันเป็นจุดจบสิ้น ก็เห็นว่าสังขารทั้งปวงล้วนจะต้องสลายไป ทั้งหมด = “อนัตตตา”

(๖) “ภยตูปภูฏฐานญาณ” คือ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็น ความแตกสลายอันมีทั่วไปแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นนั้นแล้วสังขารทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นไปในภพใด คติใด ก็ปรากฏเป็นของน่ากลัวเพราะล้วนแต่จะต้องสลายไปไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น = “อนิจจตา”

(๗) “อาทีนวานุสัสนาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงเห็นโทษ นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงซึ่ง ล้วนต้องแตกสลายไป เป็นของน่ากลัวไม่ปลอดภัยทั้งสิ้นแล้ว ย่อมคำนึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้น ว่าเป็นโทษเป็นสิ่งที่มีความบกพร่อง จะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์ = “ทุกขตา”

(๘) “นิพพิทานุสัสนาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็น สังขารว่าเป็นโทษเช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดความหน่าย ไม่เพลิดเพลินติดใจ = “วิราคะ”

(๙) “มูญุจิตุกัมมตาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงด้วยใครจะพ้นไปเสีย นั่นคือ เมื่อหน่ายสังขารทั้งหลาย แล้ว ย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น = “นิโรธะ”

(๑๐) “**ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ**” คือ **ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง** นั่นคือ เมื่อต้องการจะพ้นไปเสีย จึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมาพิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดปล่อยออกไป = “**มรรค**” [ปหานะ]

(๑๑) “**สังขารเพกขาญาณ**” คือ **ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร** นั่นคือ เมื่อพิจารณาสังขารต่อไป ย่อมเกิดความรู้เห็นสภาวะของสังขารตามความเป็นจริง ว่ามีความเป็นอยู่เป็นไปของมันอย่างนั้นเป็นธรรมดา จึงวางใจเป็นกลางได้ ไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย แต่นั้น **มองเห็นนิพพานเป็นสันติบท ญาณจึงแล่นมุ่งไปยังนิพพาน** เลิกละความเกี่ยวเกาะกับสังขารเสียได้ = “**อุเบกขา**” [“**ตัตตมัมหมัตตูปกขา**” —อุเบกขาในความเป็นกลางในธรรมนั้นๆ]

(๑๒) “**สังขานุโลมิกญาณ-อนุโลมญาณ**” คือ **ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้หรือริยสังข์** นั่นคือ เมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย ไม่พะวง และญาณแล่นมุ่งตรงไปสู่นิพพานแล้ว ญาณอันคล้ายต่อ “**การตรัสรู้หรือริยสังข์**” ย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป เป็นขั้นสุดท้ายของ “**วิปัสสนาญาณ**” ต่อจากนั้นก็เกิด “**โคตรภูญาณ**” มากันกลาง แล้วเกิด “**มรรคญาณ**” [มัคคญาณ] ให้สำเร็จความเป็น “**อริยบุคคล**” ต่อไป = “**อริยสังข์ ๔**”

สิ้นสุด-วิปัสสนาญาณ ๑๐ -----

(๑๓) “**โคตรภูญาณ**” คือ **ญาณครอบโคตร** นั่นคือ ความหยั่งรู้ที่เป็นหัวต่อแห่งการข้ามพ้นจาก “**ภาวะปุถุชน**” เข้าสู่ “**ภาวะอริยบุคคล**” = “**ญาณคั่นระหว่างโลกียะกับโลกุตระ**”

(๔) อริยมรรค ๘

(๑๔) “**มัคคญาณ**” คือ **ญาณในอริยมรรค** นั่นคือ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สำเร็จ “**ภาวะอริยบุคคล**” แต่ละขั้น ซึ่งทำให้เห็น “**อริยสังข์ ๔**” ทั้งหมด = “**โลกุตตรมรรค** [มรรค ๘-มคสมังคี-มัคคญาณแห่งมรรค ๘]” ได้แก่ **โสดาปัตติมรรค-สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-อรหัตตมรรค**

(๕) อริยผล ๔

(๑๕) “**ผลญาณ**” คือ **ญาณในอริยผล** นั่นคือ ความหยั่งรู้ที่เป็นผลสำเร็จของพระอริยบุคคลขั้นนั้นๆ = “**โลกุตตรผล** [ผล ๔-ผลสมังคี-ผลญาณแห่งมรรค ๘]” ได้แก่ **โสดาปัตติผล-สกทาคามิผล-อนาคามิผล-อรหัตตผล**

(๖) การตรัสรู้-สัมโพธิะ

(๑๖) “**ปัจจุเวกขณญาณ**” [โลกิยญาณ] คือ **ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน** ที่เรียกว่า “**ญาณทัสสนะมีปฏิวัฏฐ์ ๓ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒**” หรือ มีอาการ ๑๕ ประการ นั่นคือ สำราญรู้มรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่ และนิพพาน เว้นแต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่ ซึ่งสุดท้ายทำให้เกิด “**อาสาวิภยญาณ**” [โลกุตตรญาณ] = “**ปัญญาตรัสรู้**” [สัมโพธิะ-สัมโพธิญาณ-นิพพาน ๒] อันมีอาการ ๖๔ แห่งอินทรีย์ ดังรายละเอียดข้างล่างนี้

ปัจจัยเวชณวิถี	มัลลวิถี	จำนวน
ปัจจัยเวชณวิถีที่เกิดภายหลัง	โศคาปัตติมัลลวิถี	มี ๕ ประการ
ปัจจัยเวชณวิถีที่เกิดภายหลัง	สกทาคามีมัลลวิถี	มี ๕ ประการ
ปัจจัยเวชณวิถีที่เกิดภายหลัง	อนาคามีมัลลวิถี	มี ๕ ประการ
ปัจจัยเวชณวิถีที่เกิดภายหลัง	อรหัตตมัลลวิถี	มี ๔ ประการ
รวม		๑๕ ประการ
อาสวัภยญาณ [มีอาการ ๖๔] ได้แก่ อินทรีย์ ๓ และ อินทรีย์ ๘ ประการ ในแต่ละขั้นของ มรรค ๔-ผล ๔		

- (๑) “อินทรีย์ ๓” ได้แก่ **อนัญญาตัญญูสสามิตินทรีย์ ๑ อัญญินทรีย์ ๑ อัญญาตาวินทรีย์ ๑**
- (๒) “อินทรีย์ ๘ ประการ” ได้แก่ **สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญฺญินทรีย์ ๑ มนินทรีย์ ๑ โสมนัสสตินทรีย์ ๑ ชีวิตินทรีย์ ๑** โดยมีนัยแสดงความเป็นบริวาร ดังต่อไปนี้
- (๑) “สัทธินทรีย์” ซึ่งมีความน้อมใจเชื่อเป็นบริวาร (๒) “วิริยินทรีย์” มีการประคองไว้เป็นบริวาร (๓) “สตินทรีย์” มีความตั้งมั่นเป็นบริวาร (๔) “สมาธินทรีย์” มีความไม่ฟุ้งซ่านเป็นบริวาร (๕) “ปัญฺญินทรีย์” มีความเห็นเป็นบริวาร (๖) “มนินทรีย์” มีความรู้แจ้งเป็นบริวาร (๗) “โสมนัสสตินทรีย์” มีความยินดีเป็นบริวาร และ (๘) “ชีวิตินทรีย์” มีความเป็นอธิปัตติ

ฉะนั้น “มรรค ๔” = “อาสวัภยญาณ มีอาการ ๓๒” กับ “ผล ๔” = “อาสวัภยญาณ มีอาการ ๓๒” รวมจำนวนอินทรีย์ทั้งหมดเป็น “มีอาการ ๖๔”

(๑) โศคาบัน-ผู้บรรลุโศคาปัตติผลแล้ว	
(๑) สำรจมรรค	โศคาปัตติมรรค-สมุจเจตนิโรธ = อนัญญาตัญญูสสามิตินทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๒) สำรจผล	โศคาปัตติผล-ปฏิบัติสัทธินิโรธ = อัญญินทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๓) กิเลสละแล้ว	กิเลสที่ตั้งอยู่ร่วมกันกับทวิฏฐิ [สักกายทวิฏฐิ-วิจิกิจฉา-สีลพพคปรามาส-ทิฏฐานุสัย-วิจิกิจฉานุสัย]
(๔) กิเลสเหลืออยู่	กิเลสหยาบๆ-กิเลสละเอียด-กิเลสทั้งหลาย
(๕) นิพพาน	ผู้ถึงกระแส [ยังไม่ถึงนิพพาน]

(๒) สกทาคามี-ผู้บรรลุสกทาคามีผลแล้ว	
(๑) ตำรวจมรรค	สกทาคามีมรรค-สมุจเฉตนิโรธ = อัญญินทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๒) ตำรวจผล	สกทาคามีผล-ปฏิบัติสัทธนิโรธ = อัญญินทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๓) กิเลสละแล้ว	กิเลสหายๆ [กามราคสังโยชน์-ปฏิฆสังโยชน์อย่างหาย-กามราคานุสัย-ปฏิฆานุสัยอย่างหาย]
(๔) กิเลสเหลืออยู่	กิเลสละเอียด-กิเลสทั้งหลาย
(๕) นิพพาน	ผู้กลับมาอีกครั้งเดียว [ยังไม่ถึงนิพพาน]

(๓) อนาคามี-ผู้บรรลุอนาคามีผลแล้ว	
(๑) ตำรวจมรรค	อนาคามีมรรค-สมุจเฉตนิโรธ = อัญญินทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๒) ตำรวจผล	อนาคามีผล-ปฏิบัติสัทธนิโรธ = อัญญินทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๓) กิเลสละแล้ว	กิเลสละเอียด [กามราคสังโยชน์-ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด-กามราคานุสัย-ปฏิฆานุสัยอย่างละเอียด]
(๔) กิเลสเหลืออยู่	กิเลสทั้งหลาย
(๕) นิพพาน	ผู้ไม่เวียนกลับมาอีก [ยังไม่ถึงนิพพาน]

(๔) อรหันต์-ผู้บรรลุอรหัตตผลแล้ว	
(๑) ตำรวจมรรค	อรหัตตมรรค-สมุจเฉตนิโรธ = อัญญินทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๒) ตำรวจผล	อรหัตตผล-ปฏิบัติสัทธนิโรธ-นิสสรณนิโรธ [นิพพาน] = อัญญาตาวิณทรีย์ [อินทรีย์ ๘]
(๓) กิเลสละแล้ว	กิเลสทั้งหลาย [รูปราคะ-อรูปราคะ-มานะ-อุทฺธัจจะ-อวิชชา-มานานุสัย-ภวราคานุสัย-อวิชชานุสัย]
(๔) กิเลสเหลืออยู่	[ไม่มีการพิจารณา]
(๕) นิพพาน	ผู้หักห้ามแห่งสงสารแล้ว [บรรลุถึงนิพพานแล้ว-วิวิญญะ]

“นิพพาน ๒” หมายถึง สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว-ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ ได้แก่

- (๑) “**สตูปาติเสตนิพพาน**” หมายถึง นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ โดยดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ นั่นคือ “**กิเลสปรินิพพาน**” ซึ่งเป็นนิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังเสวยอารมณ์ที่น่าชอบใจและไม่น่าชอบใจทางอินทรีย์ ๕ รับรู้สุขทุกข์อยู่ ท่านผู้บรรลุอุคิมธรรมนี้ เรียกว่า “**สตูปาติเสตนุบุคคล = พระเสขะ**”
- (๒) “**อนุปาติเสตนิพพาน**” หมายถึง นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ โดยดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ นั่นคือ “**ขันธปรินิพพาน**” ซึ่งเป็นนิพพานของพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวงแล้ว ท่านผู้บรรลุอุคิมธรรมนี้ เรียกว่า “**อนุปาติเสตนุบุคคล = พระอเสขะ**”

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในปัญญาแห่งภวานากรรมฐานอย่างแท้จริงนั้น กระบวนการคิดใน
 ภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน [วิปัสสนา-มรรค-ผล = **ลักขณูปนิชฌาน**-การเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่ว
 แน่ในสามัญลักษณะแห่งไตรลักษณ์] ที่เรียกว่า “**ปัญญาในวิปัสสนา**” [ญาณในวิปัสสนา-ยถาภูตญาณ]
 หลังจากจิตเป็นสมาธิที่แน่วแน่ [อปปนาสมาธิ-จตุตถฌาน-จิตประภัสสร = **อารัมมณูปนิชฌาน**-การเพ่ง
 พินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ในอารมณ์โดยกรรมฐาน ๔๐] ที่เรียกว่า “**ปัญญาในสมาธิ**” [ญาณทัสสนะ-
 ยถาภูตญาณทัสสนะ] นั้น ให้พิจารณาถึง “**ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ**” ที่เกิดขึ้นครบวงจรใน “**ไตรสิกขา-สิกขา
 ๓**” แห่งวิสุทธิ ซึ่งเป็นกระบวนการชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ พร้อมด้วยศีลและปัญญา ที่เป็นการเจริญ
 ภาวนากรรมฐานอันตั้งอยู่บนพื้นฐาน “**อริยสัจจ์ ๔**” และ “**กิจในอริยสัจจ์ ๔**” ที่มาประชุมรวมกันเป็นหนึ่ง
 เดียว ในเวลาเดียวกัน ที่เรียกว่า “**สัมปยุตตธรรม**” หรือ “**ธรรมสามัคคี**” หมายถึง ความพร้อมเพรียงขององค์
 ธรรม องค์ธรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องทุกอย่างทำกิจหน้าที่ของแต่ละอย่างๆ พร้อมเพรียงและประสาน
 สอดคล้องกัน ให้สำเร็จผลที่เป็นจุดหมาย ดังเช่น ในการบรรลุมรรคผล เป็นต้น เพราะฉะนั้น สัจจะภาวะ
 แห่งการตรัสรู้ นั้น จึงเกิดจาก “**ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ-ธรรมจักร-ธรรมทั้งปวง**”
 ก่อนอย่างสมบูรณ์ ได้แก่ **ขั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-กุศลธรรม-อกุศลธรรม-อภัยกตธรรม-กามาวจร
 ธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาวจรธรรม-โลกุตตรธรรม** ซึ่งเป็นการเห็นอันยอดเยี่ยม ชื่อว่า “**ทัสสนานุตตริยะะ**”
 [เห็นนิพพานก่อนนิพพาน] และยังคงประกอบด้วยการปฏิบัติอันยอดเยี่ยม ชื่อว่า “**ปฏิบัติทานุตตริยะะ**” นั้น
 คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ [โพธิปักขิยธรรม ๓๗] อันเป็นทางดำเนินอันประเสริฐไปสู่ความเป็นอริยบุคคล
 จากนั้น จึงจะเข้าสู่ “**สัจจะภาวะแห่งการตรัสรู้**” [สัมโพธิ] ที่แท้จริงได้ และ “**สัจจะภาวะแห่งนิพพาน**”
 [สัมโพธิญาณ] ชื่อว่า “**วิมุตตานุตตริยะะ**” [สัมมาวิมุตติ-อรหัตตวิมุตติ] นั่นคือ ความหลุดพ้นอันยอดเยี่ยมโดย
 ชอบด้วยตนเอง ได้แก่ ความหลุดพ้นอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติ นั่นคือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้ง
 ปวง ชื่อว่า “**นิพพาน**” ให้พิจารณาทบทวนเทียบเคียงการเจริญไตรสิกขาอันสมบูรณ์บริบูรณ์กับ “**วิสุทธิ ๗**”
 ดังนี้

“**วิสุทธิ ๗**” หมายถึง **ความหมดจด ความบริสุทธิ์ที่สูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ธรรมที่ชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ ยัง
 ไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับ จนบรรลุจุดหมายคือนิพพาน** ได้แก่

- (๑) “**ศีลวิสุทธิ**” คือ **ความหมดจดแห่งศีล** นั่นคือ รักษาศีลตามภูมิขั้นของตนให้บริสุทธิ์ และให้
 เป็นไปเพื่อสมาธิ วิสุทธิมีคักว่า ได้แก่ ปาวิสุทธิศีล ๔
- (๒) “**จิตตวิสุทธิ**” คือ **ความหมดจดแห่งจิต** นั่นคือ ฝึกอบรมจิตจนบังเกิดสมาธิพอเป็นบาทฐานแห่ง
 วิปัสสนา วิสุทธิมีคักว่า ได้แก่ สมาบัติ ๘ พร้อมทั้งอุปจาร
- (๓) “**ทัญญูวิสุทธิ**” คือ **ความหมดจดแห่งทัญญู** นั่นคือ ความรู้เข้าใจมองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็น
 จริงเป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์บุคคลเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด **ข้อนี้**
จัดเป็นขั้นกำหนดทุกขสัจจ์ [อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์]
- (๔) “**กังขาวิตรณวิสุทธิ**” คือ **ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข่มพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นนี้**

ทำให้กำจัดความสงสัยได้ นั่นคือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ [ปฏิจางสมุปาบท ๑๒] ข้อนี้ตรงกับ **“ธรรมฐิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทสฺสนะ”** และจัดเป็นขั้น **กำหนดสมุทัยสังข**

- (๕) **“มัตถคามัคคญาณทัสสนวิสุทฺธิ”** คือ **ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง** นั่นคือ เริ่มเจริญวิปัสสนาต่อไปด้วยพิจารณากาลาป จนมองเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อม ไปแห่งสังขารทั้งหลาย [**ไตรลักษณ์-สามัญญลักษณะ** ได้แก่ “อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา”] อันเรียกว่า **“อุทฺทัพพยานุปัสสนา”** เป็นตรุณวิปัสสนา คือวิปัสสนาญาณอ่อนๆ แล้วมี **“วิปัสสนูปกิเลส”** เกิดขึ้น กำหนดได้ว่าอุปกิเลสทั้ง ๑๐ แห่งวิปัสสนานั้นมิใช่ทาง ส่วนวิปัสสนาที่เริ่มดำเนินเข้าสู่วิถี นั้นแลเป็นทางถูกต้อง เตรียมที่จะประคองจิตไว้ในวิถีคือ **“วิปัสสนาญาณ”** นั้นต่อไป **ข้อนี้จัดเป็นขั้นกำหนดคมัคคสังข**
- (๖) **“ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทฺธิ”** คือ **ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน** นั่นคือ ประกอบความเพียรในวิปัสสนาญาณทั้งหลายเริ่มแต่ **“อุทฺทัพพยานุปัสสนาญาณ”** ที่พ้นจากอุปกิเลสดำเนินเข้าสู่วิถีทางแล้วนั้น เป็นต้นไป จนถึง **“สังขานุโลมิกญาณ”** หรือ **“อนุโลมญาณ”** อันเป็นที่สุดแห่งวิปัสสนา ต่อแต่นี้ก็จะเกิด **“โคตรภูญาณ”** คั่นระหว่างวิสุทฺธิข้อนี้กับข้อสุดท้าย เป็นหัวต่อแห่ง **“ความเป็นปุถุชน”** กับ **“ความเป็นอริยบุคคล”** โดยสรุป วิสุทฺธิข้อนี้ ก็คือ **“วิปัสสนาญาณ ๕”** [กระบวนการทพจันท์ ๕]
- (๗) **“ญาณทัสสนวิสุทฺธิ”** คือ **ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ** นั่นคือ ความรู้ใน **“อริยมรรค ๔-มรรคญาณ”** [ปัญญาวริยะ-โลกุตตรปัญญา] อันเกิดถัดจาก **“โคตรภูญาณ”** เป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดแล้วผลจิตแต่ละอย่างย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไปจาก **“มรรคญาณ”** นั้นๆ **“ความเป็นอริยบุคคล”** ย่อมเกิดขึ้นโดยวิสุทฺธิข้อนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทฺธิ หรือไตรสิกขา หรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดภาพมมมองที่เป็น **“องค์กรรวมแห่งพุทธปัญญาญาณ”** อย่างแท้จริงนั้น ควรสร้างภาพนิมิตในจิตและปัญญาอัน เป็นรวมแผนผังที่แสดงความเชื่อมโยงขององค์กรธรรมทั้งหมด [ธรรมสามัคคี] ซึ่งจะเป็นภาพรวมแห่งปัญญาญาณ [ภาวนามยปัญญา] ที่เกิดขึ้นจริงในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน ดีกว่าจะอ่านหรือฟังธรรมไปเรื่อยๆ ไม่เกิด **“กระบวนการย่อยทางปัญญา”** ที่สังเคราะห์เป็นปัญญาจริงๆ ของตนได้ การทบทวนความคิดแห่งปัญญาในวิปัสสนาทั้งหลายด้วยวิธีนี้ จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถต่อ ยอดปัญญาหรือองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นได้จริง เพราะมีจิตที่เป็นสมาธิอยู่แล้ว ยิ่งสัมปยุตต์ด้วย **“วิชา ๓”** [ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ] ในสมาธิที่แน่วแน่ [อัปปนาสมาธิ-จตุตถฌาน] ก็ยิ่งเห็น **“อาณาจักรแห่งธรรม”** ได้้อย่างละเอียด ไม่จุ่มมัวด้วยจิตเป็นอกุศลธรรมทั้งปวง **“ไสฝั่วแจ่ม”** เป็นแสงสว่าง **“อาโลโก-อาโลกัตถญาณ”** [วิชา] ฉะนั้น ในการผูกจิตให้ยึดตามพิจารณาธรรมหรือสภาวะธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในจิตของตนได้ อย่างสม่ำเสมอ ด้วยกิจหน้าที่แห่ง การเจริญภาวนากรรมฐาน [มนสิการกรรมฐาน] จึงเรียกว่า **“อนุปัสสนา”**

[อนุปัสสนา ๓-อนุปัสสนา ๗] เพราะทำให้บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย “ปัญญาในสมาธิ” และ “ปัญญาในวิปัสสนา” มีความเจริญงอกงามไพบุลย์ด้วยปัญญาทั้ง ๑๐ ประการ [ปัญญาแห่งพระอรหันต์ในพระศาสนานี้ ไม่ใช่ปัญญาทางอื่น] ดังนี้

“ปัญญา ๑๐” หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา ได้แก่

- (๑) “ชวนปัญญา” — **ปัญญาเร็ว** โดยเจริญ “อนิจจานุปัสสนา” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “นิพเพธิกปัญญา” — **ปัญญาทำลายกิเลส** โดยเจริญ “ทุกขานุปัสสนา” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “มหาปัญญา” — **ปัญญามาก** โดยเจริญ “อนัตตานุปัสสนา” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “ติกขปัญญา” — **ปัญญาคมกล้า** โดยเจริญ “นิพพิทานุปัสสนา” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “วิบูลปัญญา” — **ปัญญากว้างขวาง** โดยเจริญ “วิราคานุปัสสนา” [ดับความกระหายวิภวฺหะ]
- (๖) “คัมภีรปัญญา” — **ปัญญาลึกซึ้ง** โดยเจริญ “นิโรธานุปัสสนา” [ดับกิเลส]
- (๗) “อัสสามันตปัญญา” — **ปัญญาไม่ใกล้** โดยเจริญ “ปฏินิสัคคานุปัสสนา” [สลัดคืน]
- (๘) “ปฏิสัมภิตา ๔” — **ปัญญาแตกฉาน** โดยเจริญ “อนุปัสสนา ๗” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “ปฐุปัญญา” — **ปัญญาแน่นหนา** โดยเจริญ “ปัญญา ๘” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “หาตปัญญา” — **ปัญญาร่าเริง** โดยเจริญ “ปัญญา ๙” [ทิพยจักขุ-ปัญญาจักขุ]

ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมอ่านหรือฟังธรรมมาถึงขั้นนี้ ถ้าเกิดปราโมทย์ปีติยินดีในธรรมที่เกิดขึ้นในปัญญาได้ ก็ถือว่าท่านผู้นั้นเริ่มเข้ามาใน “กระแสแห่งอริยมรรค” [อริยมรรคมีองค์ ๘] ได้จริงแล้ว เพราะเป็นจิตที่ประกอบด้วย “ปัญญาแห่งพุทธะ” ที่จะเกิดขึ้นในกาลข้างหน้าอย่างแน่นอน อะไรก็ไม่สู้กับการฝึกฝนตนเองให้บ่อยๆ สืบเนื่องเป็นนิตยกาลในทุกขณะสมัยของตน พิจารณาจิตของตนเป็น “ศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้” [Learning Egocentricism] ที่เรียกว่า “ธรรมกาย” [อันเป็นชื่อเรียกพระตถาคต] ไม่ใช่สาระแนแต่ไม่เข้าเรื่องไปรู้แต่เรื่องคนอื่น คุณจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสและอกุศลธรรมทั้งหลายให้ได้ ไม่ใช่ไปคิดสถาปนาตนเองเป็น “ฤษี” เพราะกินลาบน้ำตกใส่ขี้วัวอ่อน คิดแบบนั้นเป็นการถอดสมการเชิงซ้อนผิดไปแล้ว เอาแค่นี้ ๕ ข้อ ก่อนทำปฏิบัติให้บริสุทธิ์ ก็เป็นสะพานเชื่อมต่อทั้งสมาธิและปัญญาได้อย่างสบาย อย่าไปเอาพรตวัตรของนักบวชลัทธินอกพระพุทธศาสนามาใช้เลย แค่นี้ ๕ ข้อ ก็ยังไปไม่รอดในแต่ละวัน เพราะไม่กำหนดอารมณ์นึกคิดถึงความตายที่มาถึงตน “มรณสตติ” จึงไม่สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย อยู่ด้วยความประมาทชีวิตและปัญญา ไม่เข้าใจในธรรมเอก ๓ อย่าง ให้แจ่มแจ้งเป็นคติสอนใจ ได้แก่ (๑) “**กัลยาณมิตตตา**” หมายถึง คบคนดีเป็นมิตร นั่นคือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลงเรียน สำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่าง ท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา คิด จาคะ ปัญญา (๒) “**โยนิโสมนสิการ**” หมายถึง ทำในใจโดยแยกกายด้วยอุบายวิธีที่ไฝ่กุศล รู้จักคิดพิจารณาให้เห็นเหตุผลคุณโทษในสิ่งที่ได้เล่าเรียนสดับฟังนั้น จับสาระที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ และ (๓) “**อัปมมาตะ**” หมายถึง ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับ

ความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัว ไม่ยอมถล่มไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอ ในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยให้พลละเลย กระทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบ และรวดเร็ว เร็วไป ให้ท่องไว้ในใจตลอดเวลาถึง “**ธรรมเอก ๓ ประการ**” นี้ กันพวกคนชั่ว ผีศาจ ปีศาจ อรุสร่างกาย ได้ดี นักแล ว่า “**กัลยาณมิตตา-โยนิโสมนติการ-อัปมาทะ**” อย่าได้ขาด ให้ทำอยู่เสมอเป็นสามัญสำนึกแห่งคุณปฏิบัติธรรม ผีที่ไหนก็ไม่เข้ามาใกล้ พวกคนชั่วมาเจอมันก็หนีห่าง ไม่รู้จะมาหลอกอย่างไร เพราะท่านผู้นั้นมีสติสัมปชัญญะเต็มรอบที่สุดจริงๆ ไม่ต้องไปคิดหาฝ้ายันต์เกจิที่ไหนมาติดฝาบ้าน เขียนธรรมเอกทั้งสามคำเองดีกว่า ขลังกว่าอีก อันเป็น “**ธรรมเครื่องระลึกของสติ**” เพราะระลึกจำได้ดี และ “**ธรรมเครื่องเรียนรู้ของสัมปชัญญะ**” เพราะรู้ตัวทั่วถ้วนด้วยปัญญารอบรู้ แต่ถ้าจะให้ดีก็หมั่นพิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยธรรมเครื่องเกื้อกูลการตรัสรู้และอริยมรรคแบบเต็มสูบ ไม่ต้องไปเสียเวลามาก ที่พระอริยเจ้าท่านสรรเสริญ นั่นคือ “**โพธิปักขิยธรรม ๓๗**” อันเป็นทางหลุดพ้นแห่งพุทธะ ไม่ใช่ตะบะหรือของท่านผู้เจริญแล้ว อะไรดีกว่านี้ ก็ให้รู้จักคิดต่อยอดเอาเองบ้าง อย่าไปเกรงใจพวกคนชั่วที่กลัวท่านได้ดี ถึงแม้พวกมันจะนอนร้องให้เสียดอกเสียดใจแค่ไหนก็ตาม จนข้ามวันข้ามคืนก็ตาม อย่าไปตามใจพวกชั่วจนเสียธรรมก็แล้วกัน แค่นี้แหละ.

